

Helmonds Heem

Periodiek van Heemkundekring Helmond Peelland

1999 nummer 1

300 jaar kasteeltuין

Helmonds Heem

1999 nummer 1

vijfentwintigste jaargang

Dit is een uitgave van de
heemkundekring

Helmond - Peelland,
opgericht 24 mei 1948

Abonnementen:

Van der Bruggenstraat 29
5708 CA Helmond
Tel. 0492 - 53 80 93

Redactie:

Jeroen van der Heijden
Gabriël van Neerven
Martin Philipsen
Sanne Vonk

Redactieadres:

Julianalaan 30
5707 HR Helmond
Tel. 0492 - 55 18 47

Druk: Erwin Vane

**Kringlidmaatschap
incl. abonnement:**

f 37,50 per jaar.

**Abonnement zonder lid-
maatschap:**

f 32,50 per jaar.

Uw bijdrage graag op

Postgiro 26 410 99 t.n.v.
Penningmeester HKK
Helmond-Peelland
Van Deutekomplein 80
5706 TJ HELMOND

ISSN 0166-3585

INHOUD

INHOUD	3
REDACTIONEEL	5
300 JAAR KASTEELTUIN	7
<i>door Jeroen van der Heijden</i>	
De periode Van Arberg	8
Groot onderhoud	9
Koolzaad	11
Inkomsten	11
Koop door Wesselman	12
Huichelbos	12
155.000 Gulden	14
Gebreken	15
Poortgebouw	16
Kanaal	16
De periode 1830 – 1921	17
Moestuinen	17
De Vlisco	18
Pleziertuin	22
Aankoop door de gemeente Helmond	24
Ruiling	25
Van kasteeltuin tot stadspark (1921 – 1923)	27
Fabeltje	28
uitbreiden en inkrimpen	31
Liegbank	32
Inrichting park	33
Bijgebouwen weg	34
Aanleg Traverse	36
Herinrichting na 1970	41
Plein	42
Vertrek Begemann en plannen Boscotondo	44
Kanaalzone vanaf 1975	45
Ideeën ontlenen	45
Prijsvraag	46
Kanaalachtig	47
Structuurvisie	48
Kernstad(s)visie	49
Cultuurbeleving	50
Commotie	52
Boterzacht	53
Doe dè nie	53
Brug verder	53
Villa Van Thiel	53
Twijfels	54
Literatuur en noten	55

DE REDACTIE is niet aansprakelijk voor de inhoud van de geplaatste artikelen. Het redactieadres staat daarom open voor alle reacties. Ook kopij is daar van harte welkom. De redactie behoudt zich het recht voor artikelen in te korten of aan te passen. Kopij bij voorkeur aanleveren op floppydisk in Word of Ascii-formaat. Gebruik zo min mogelijk opmaak codes en bij voorkeur eindnoten in plaats van voetnoten.

ADVERTENTIE-TARIEVEN: f75,- voor een hele pagina, f50,- voor een halve pagina.. Bij langdurige plaatsing gelden andere tarieven. Inlichtingen en opgave bij de redactie, telefoon 0492 - 55 18 47. ALLE AFBEELDINGEN zijn - met vriendelijke toestemming - afkomstig van het gemeente-archief Helmond, tenzij anders vermeld.

➤ Afb. 1 Op de oudste stadsplattegrond van Helmond uit 1545 is goed te zien dat het kasteel toen geen tuinen bezat aan de zuidzijde. Het kasteel was omringd door een dubbele gracht, waaromheen de stadswal en de Aa liepen. Tekening van Jacob van Deventer.

REDACTIONEEL

Opnieuw brengt een brug over de Zuid-Willemsvaart de gemoederen in Helmond in beweging. Begin juni is de nodige commotie losgebarsten over één van de nieuw te bouwen bruggen over het kanaal. Deze 'Kasteelbrug' wordt veertien meter breed, ruim twee keer zo breed als de Veestraatbrug. De beroering ontstond toen duidelijk werd dat het plan is deze brug in twee richtingen open te stellen voor auto's en vrachtverkeer.

Menig raadslid heeft laten weten zich niet gerealiseerd te hebben dat hij of zij mede dat besluit nam. Veel Helmonders zijn tegen deze aantasting van de kasteeltuin. Ook het bestuur van de Heemkundekring Helmond-Peelland was in de veronderstelling dat hier een vriendelijk boogbruggetje voor voetgangers en fietsers zou komen. De gemeenteraad heeft dan ook *"goedkeuring aan heel andere plannen gegeven,"* zoals geschreven op de informatie-pagina van de gemeente Helmond in weekblad Traverse van 16 juni 1999.

(Ook) wij hebben ons denkkelijk om de tuin laten leiden door de verhalen en schetsen van gemeente, projectbureaus, architecten, ontwerpers, makelaars enz. Zij allen tekenden op deze plaats een romantisch boogbruggetje, alleen voor langzaam verkeer.

Wij begrijpen trouwens niet goed waar deze autobrug voor nodig is. Ons inziens is een autovrij of 'autoluw' stadscentrum (inclusief kanaaldijk en kasteeltuin) een belangrijke voorwaarde voor een aantrekkelijke binnenstad. De binnenstad kan uitstekend ontsloten worden zonder

een doorgaande weg door de kasteeltuin en over het Havenplein.

Dat *"de kasteeltuin juist zoveel als dat gaat in haar oude glorie hersteld zal worden wanneer in de eindfase de Traverse op de een of andere wijze verdwenen zal zijn,"*¹ valt te betwijfelen. Te vaak is het Helmonds erfgoed onherstelbaar aangetaast.

Reden voor de heemkundekring om een duik te nemen in de geschiedenis van de kasteeltuin en omgeving en de (recente) besluitvorming over de Kanaalzone. Het resultaat daarvan kunt U nalezen in dit Helmonds Heem.

Veel mensen hebben al 'nee' gezegd tegen een brug waar dagelijks duizenden auto's en vrachtauto's overheen gaan. Minder bekend is dat de plannen ook voorzien in een tweede, net zo brede 'Westendeburg', voor autoverkeer. Deze komt net ten zuiden van Keyserinnedaal en de villa van J. Carp en G. Kaulen (Kanaaldijk NW 63 t/m 67a). Naar die net zo brede brug voert vanaf de Prins Hendriklaan een nieuwe weg waarvoor tenminste één historische villa (aan de President Rooseveltlaan) dreigt te sneuvelen.

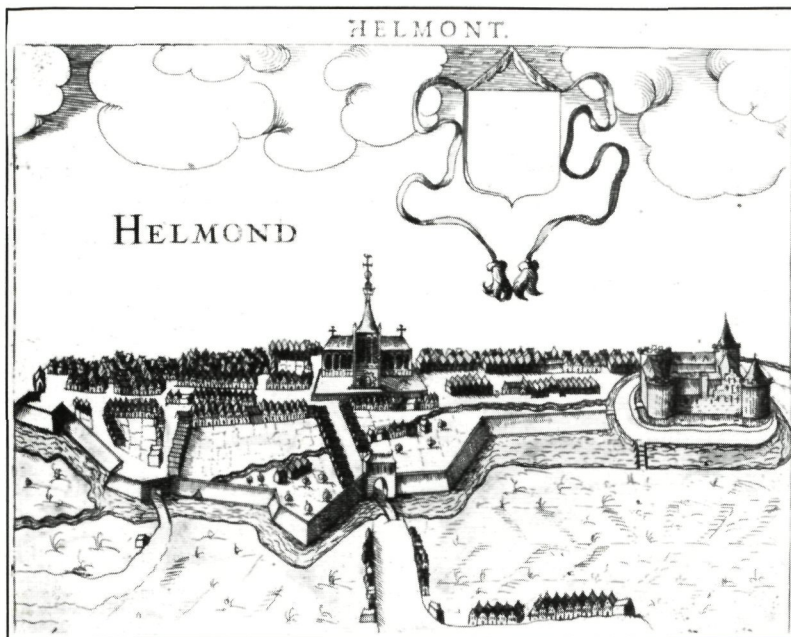
In september praat en besluit de gemeenteraad (opnieuw!) over deze plannen. Wellicht dat dit boekje een bijdrage kan leveren aan de gedachtevorming.

In afwachting daarvan moeten wij opnieuw dringend oproepen zorgvuldiger om te gaan met de schaarse resten van Helmonds rijke verleden. Dat geldt nu voor de kasteeltuin, dat geldt zeer binnenkort voor de Helmondse binnenstad.

Bij al dit slechte nieuws ook goed nieuws. Dankzij de inzet van vele vrijwilligers, is deze periodiek aan haar vijftiengste jaargang begonnen. Een mijlpaal die de redactie aangrijpt door het

jaar te beginnen met een nieuwe opmaak. Een opmaak die meer aantrekkelijk en leesbaar wil zijn en foto's beter tot haar recht kan laten komen. Wij hopen in die opzet te slagen.

➤ *Afb. 2: Helmond in het begin van de 17^e eeuw. L. Guicciardini tekent geen 'grote tuin' om het kasteel. De Tachtigjarige Oorlog is dan ook nog gaande. Ondanks het 'sierlijke boogbruggetje' over de Aa, tevens stadsgracht, maakt het kasteel deel uit van de stadsverdediging.*

300 JAAR KASTEELTUIN

door Jeroen van der Heijden

Zolang als Helmond het kasteel heeft, bestaat ook een kasteelterrein met bijgebouwen en tuinen. Dat wil dus zeggen ongeveer 650 jaar. Van de periode vóór 1700 kunnen we ons slechts een globaal beeld vormen van de omvang en inrichting van het kasteelterrein. De prenten, die van Helmond zijn gemaakt, zijn vrijwel onze enige bron.

De stadsplattegrond van Jacob van Deventer uit circa 1545 (afb. 1) is daarvan de oudste en meest betrouwbare. Het kasteel ligt op de zuidwestelijke hoek van de stad, juist binnen de stadswallen. Jacob van Deventer tekent wel een voorterrein tussen Veestraat en kasteel, maar geen 'achtertuin'. Het kasteel is namelijk omgeven door een dubbele gracht. Tussen de grachten staan enkele verdedigingswerken en bijgebouwen.

Buiten de tweede gracht is aan twee zijden een weg (of de stadswal) te zien met daar meteen omheen de gesplitste Aa, die dient als stadsgracht. In de noordwestelijke hoek van de buitengracht staat bij de brug een zware poorttoren met boven de doorgang een verdieping en een zolder.² (zie ook afb. 8) In het voorterrein is ter hoogte van de watermolen nog een kleine gracht aanwezig om een paar bijgebouwen.

Begin 17^e eeuw tekent Ludovico Guicciardini Helmond in vogelvlucht (afb. 2).

Als we hem mogen geloven is de rivier de Aa dan de tweede slotgracht. Het kasteel is op die tekening niet omgeven door de stadswallen. Ook de stadsplattegrond van Blaeu uit de eerste helft van de 17^e eeuw (afb. 3) laat alleen slotgracht en Aa zien als waterlinies voor het kasteel. Vanaf de ophaalbrug vervolgt de Aa zijn weg naar de Smalle Haven. Rond de hele binnengracht staat een schansmuur. Op de plaats waar dit voorjaar de aanleg van de omstreden kasteelbrug is begonnen, tekenen Guicciardini en Blaeu een 'sierlijk boogbruggetje'. terwijl de watermolen ontbreekt.

De archieven laten tot ongeveer 1700 weinig los over gebruik en inrichting van de directe omgeving van het kasteel. We moeten het doen met enige losse flarden. In 1597 – midden in de Tachtigjarige Oorlog – zijn op het kasteelterrein hutten van elsenhout gebouwd, die afgedekt waren met stro. Ze dienden als onderkomen voor soldaten. A. van Oirschot citeert een archiefstuk uit circa 1609, waarin staat, dat 'hoff en boomgart door fortificatie soo doorgraeven [sijn] geweest, dat niet een boomken en is blijven staan'.³ Een kale tuin, die wel overeenkomt met de stadsplattegrond van W. en J. Blaeu.

Bij gebrek aan meer gegevens, moeten we ons verder beperken tot de laatste driehonderd jaren.

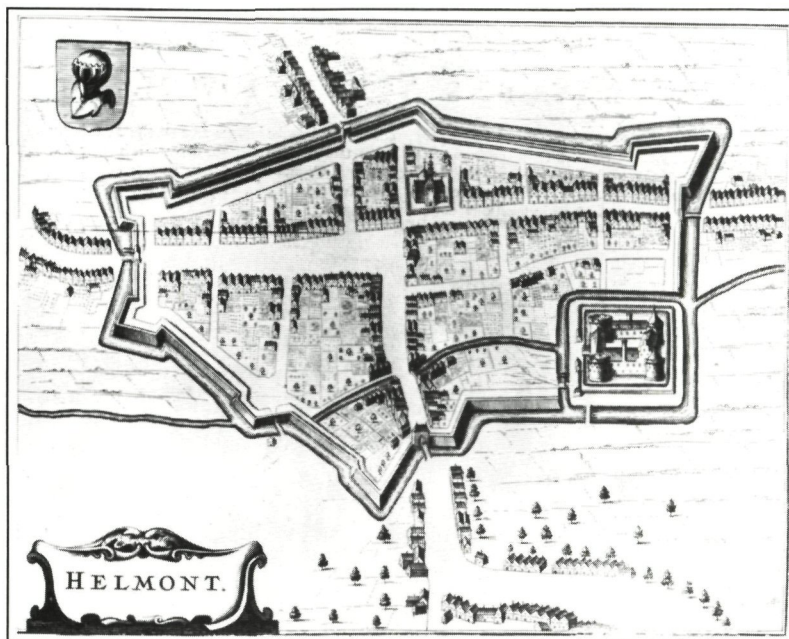

DE PERIODE VAN ARBERG

De familie Van Arberg is eigenaar van de heerlijkheid Helmond van 1683 tot 1781. Albert Joseph van Arberg, heer van Helmond tussen 1688 en 1720, was de laatste van de familie, die regelmatig op het Helmondse kasteel verbleef. Net als zijn directe voorgangers Cecile Isabelle van Gonzagua en haar respectievelijke echtgenoten Edmund van Cortenbach en Antoine van Arberg, besteedde Albert Joseph veel geld aan het opknappen en onderhouden van het kasteel en de tuinen.

In het archief van de heerlijkheid Helmond is één register bewaard⁴, waarin tussen 1682 en 1715 de werkzaamheden aan kasteel en tuin beschreven zijn. Het geeft in het Frans eerst een omschrijving van het kasteel en het omliggend terrein. Aan de voorkant van het kasteel ligt een mooie neerhof (de bijgebouwen; met onder andere een korenschuur en stal). Om kasteel en neerhof ligt een tweede gracht.

Al in 1682/1683 wordt bij de stadspoort bij de Steenweg een poortgebouw neergezet.⁵ Vandaar loopt

een grote oprijlaan schuin naar de noordwestelijke toren van het kasteel. Links en rechts van de oprijlaan (un grand chemin) liggen boomgaarden. Helemaal rechts (noordoost) ligt een grote boomgaard, die het hertenpark genoemd wordt (le parc aux cerfs).

Een deel van de stadswallen is in de loop van de zeventiende eeuw geslecht. Dat gaf de heer van Helmond de mogelijkheid zijn kasteeltuin naar het zuiden uit te breiden. Hij heeft dat ook gedaan. Te lezen valt, dat het kasteel omringd wordt door een mooie grote gracht, waar omheen een grote tuin, die ter verdediging weer is

➤ *Afb. 3: Prent van W. en J. Blaeu, voor het eerst gepubliceerd in 1649. Het stratenpatroon klopt, voor zover we weten, maar de Ameide ontbreekt op de tekening. De Aa loopt binnen de stad vanaf de ophaalbrug, midden voor het kasteel, naar de Veestraat. De kasteeltuin ziet er erg kaal uit.*

omgeven door de rivier de Aa.

Al met al geeft deze beschrijving niet voldoende informatie om een precies idee te krijgen hoe de tuinen er uitzagen. Toch maakt dit register duidelijk, dat aan de zuidzijde en westzijde van het kasteel inmiddels de tweede gracht is gedempt. Mogelijk zijn de oost- en westarm van de

Aa ook wat naar het zuiden verlegd, zodat er ruimte vrij kwam voor 'de grote tuin'. Overigens tekent Van Deventer de Aa vanaf de zuidoostelijke hoek van het kasteel in een rechte lijn naar de splitsing met de Ameide. Zo loopt de rivier sinds eind negentiende eeuw ook, maar op de oudste kadasterkaarten (circa 1830) is een veel kronkeliger stroom te zien.

Vergelijking van de omschrijving uit circa 1680 met de kaart van Jacob van Deventer laat zien dat de omgrachte bijgebouwen bij de watermolen niet genoemd worden. Er is een poortgebouw met oprijlaan aangelegd, ongeveer over dat perceel heen; ook deze gracht is kennelijk gedempt. De watermolen wordt wel genoemd in de lijst van werkzaamheden (zie hierna) maar niet in bovenstaande beschrijving van het terrein.

Groot onderhoud

Doordat het groot onderhoud aan de tuinen gedurende achtentwintig jaren is beschreven, kunnen we ons een indruk maken van de zorg, die hier in die jaren aan werd besteed. Om duidelijk te maken, hoe het opknappen per jaar vor-

derde, volgt hierna een vrije vertaling van de Franse aantekeningen:

- In 1687 is een haag 'charnalles' aangelegd in de lengte van de tuin langs de oever van de Aa aan de kant van De Wiel. Met charnalles is waarschijnlijk een eikenlaan bedoeld. Het huidige Franse woord daarvoor is *chênaille*. (afb. 4)

➤ *Afb. 4: Het pad, dat evenwijdig liep aan de Aa, de grens van de kasteeltuon tot 1921. We kijken vanaf de Wiel richting stad. Fotograaf: apotheker F. Steijns, 1909.*

- Tussen 1688 en 1690 is de kleine boomgaard langs de grote oprijlaan van een hekwerk voorzien, opgehoogd en geëgaliseerd en vervolgens beplant met peren- en appelbomen. Ook langs de Aa is een rij eiken neergezet.

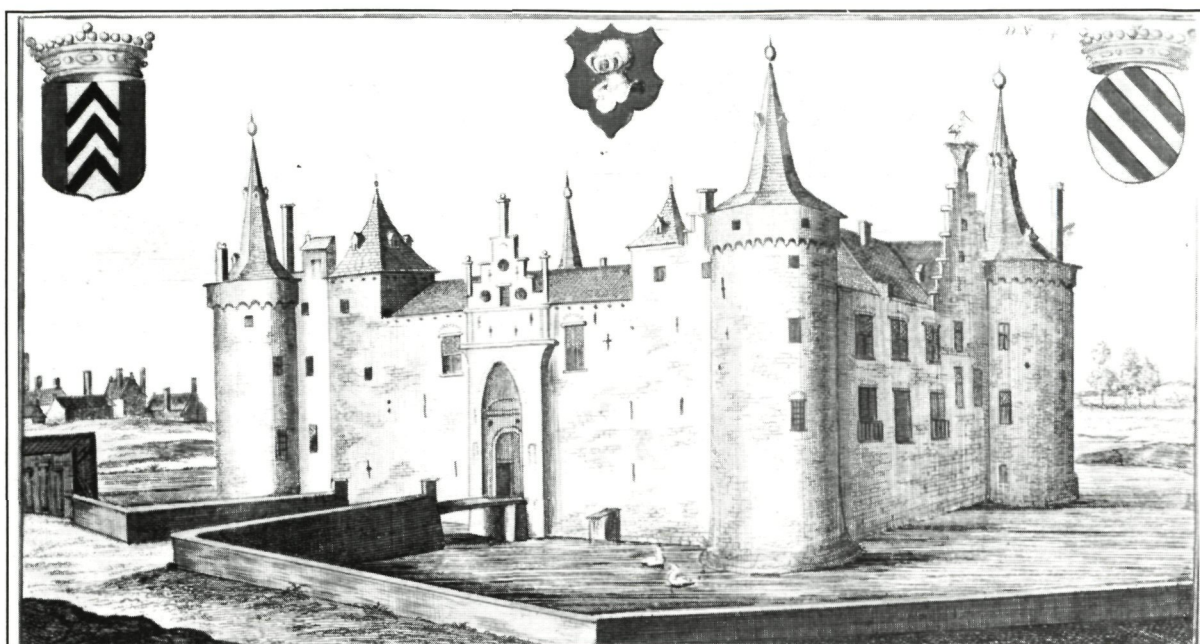
- In 1691 werd de (stads)wal verhoogd en kwamen er wilgen en blank hout (*saulx et blans bois*), vanaf de 'Steenwechse Porte' tot aan de watermolen.

- In 1693 liet Albert Joseph van Arberg een ophaalbrug slaan over de Aa ter hoogte van het perceel van Van Winteroij, genaamd De Wijle [= de Wiel], om van daaruit via de tuin naar de stad te kunnen gaan. De brug werd naar zijn vrouw de Isabellebrug (*pont Isabelle*) genoemd.

- In de jaren 1694-1696 werd een gedeelte van de tuin opgehoogd en een groot aantal fruitbomen geplant. De kosten bedroegen 7.800 gulden.

- In 1697 en 1698 kwam een ander deel van de tuin aan de beurt. Ook hier werden fruitbomen gezet. In het park werd een gedeelte gerooid en opnieuw beplant met jonge eiken (*chaisneaux*), jonge iepen (*orneaux*) en andere niet nader aangeduide bomen.

▪ Tussen 1699 en 1701 werd de achtertuin onder handen genomen: een oude rivierbedding (lict a la riviere) werd dichtgegooid en vervangen door een nieuwe. Een gedeelte van de achtertuin werd opgehoogd, een waterbekken (reservoir) aangelegd en bomen geplant. Tenslotte werd weer een gedeelte van het (herten)park gerooit en opnieuw beplant met eiken, iepen etc.

▪ Albert Joseph liet in 1701 en 1702 rond de hele tuin een gracht (tres beau et grand canal) graven met een sluis (escluse), zodat het water op de velden kon uitlopen. Hij liet een kwart van de tuin verhogen en vervolgens beplanten met een dubbele eikenhaag en fruitbomen. Op een klein stuk van het park liet de heer eikels zaaien. In au-

gustus en september 1702 onderging de watermolen een grote reparatie. Voor 634 gulden werd een nieuwe graanzolder gemaakt.

▪ In de jaren 1703-1705 werd een groot deel van de tuin opgehoogd, een tweede vijver aangelegd en veel nieuw groen geplant.

▪ In 1706 en 1707 moest de gehele tuin weer eens worden opgehoogd en werd veel nieuw groen geplant, ook in het park.

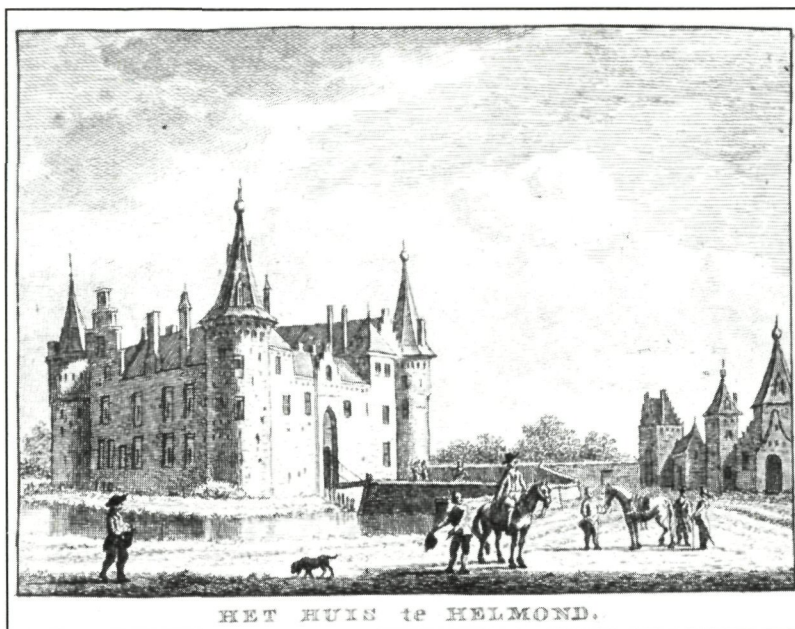
▪ Over de jaren 1708-1715 vermeldt dit overzicht dat de heer langs de waterbekkens graszoden liet leggen. Twee nieuwe bassins recht tegenover het balkon van het kasteel liet hij ook 'gazoner'.

▪ In diezelfde periode werd het uiteinde van de tuin, tegenover het huis van de weduwe Winteroij

➤ *Afb. 5: Het kasteel in 1694. Een schansmuur langs de gracht, een bouwsel helemaal links en een glimp van een kale achtertuin. Het water van de gracht komt nog tot aan de muren. De wapens zijn van de families Arberg (links) en Cortenbach (rechts). De gravure is gemaakt door Gasparus Bouttats naar een tekening van J. van Croes.*

en de weide van Caris [aan de Wiel] van een gazon voorzien. Er kwamen een kleine brug (un petit pont neuf) om naar de kerk te kunnen gaan en overal nieuwe hagen. Wederom moest de tuin opgehoogd worden om vooral de grote hoeveelheid water in de winter te kunnen weerstaan. De gracht van het kasteel werd schoongemaakt en uitgediept, wat 'sinds mensenheugenis niet meer gebeurd was'. De

HET HUIS te HELMOND.

heer liet rond het kasteel een terras aanbrengen, dat met gras werd bedekt. (afb. 5 en 6) Hij liet de korenschuur (grange) tussen de twee poorten aan de kant van de stad [de 'duiventorens'?] opnieuw opbouwen. Deze was door een geweldige wind of orkaan (grandissime vent ou ouragant) ingestort.

▪ De diverse toegangswegen naar het kasteel werden in deze jaren voorzien van rijen eiken, wilgen en andere bomen. De kasteelheer besteedde elk jaar ongeveer 5.000 gulden aan het groot onderhoud van kasteel en tuin. Iemand een dag laten spitten in de moestuin kostte hem 9 stuivers.⁶

Het lijkt er op, dat aan het noordelijke kasteelterrein qua indeling niet zoveel

➤ *Afb. 6: In 1730 maakte (waarschijnlijk) Hendrik Spilman deze ets naar een tekening van A. de Haen of C. Pronk. Het kasteel is inmiddels omgeven door een terras en duizenden guldens zijn gespendeerd aan het ophogen en beplanten van de kasteeltuinen. Het meest linkse bijgebouw is de oude toegangspoort tot het kasteel, ongeveer waar later de liegbank kwam te staan.*

veranderd is tussen 1687 en 1715. Jaarlijks zijn stukken beplant in haagvorm of als boomgaard.

Het zuidelijke terrein werd rond 1700 uitgebreid en opnieuw ingedeeld met onder andere vier vijvers. De toch al laag liggende grond klonk hierdoor flink in, waardoor steeds weer ophogingen nodig waren.

Koolzaad

Onderhoud noch vernieuwingen van de kasteeltuinen in de latere jaren van de achttiende eeuw zijn gedocumenteerd. In de rentmeestersrekeningen zijn alleen maar de aankopen van allerlei soorten zaad te achterhalen, zoals van ajuin, witte kool, savooienkool, bloemkool, rode kool, wortelen, erwten en radijs. Een enkele keer zijn pootaardappels vermeld.⁷

Ook afbeeldingen van het kasteel maken ons niet wijzer. Op één uitzondering na (afb. 8) zien we steeds dezelfde kant van het kasteel: de noordgevel met de brug. De gracht en een weg tussen de gracht en de twee wachttorens met overige bijgebouwen, is zo'n beetje alles wat van de omgeving van het kasteel getekend wordt. Alle afbeeldingen laten ook een schansmuur zien aan de westzijde van het kasteel. (afb. 6, 8, 9, 10)

Waarschijnlijk heeft de tuin rond 1710 de indeling gekregen, die herkenbaar is op de negentiende eeuwse plattegronden.

Inkomsten

Voor de opvolgers van Albert Joseph van Arberg als heren van Helmond was de

➤ *Afb. 7: Nicolaas Antoine de Valengin, graaf van Arberg (1736-1813) was heer van Helmond van 1767 tot 1781. Hij is vrijwel nooit in Helmond gesignaleerd. Zijn rentmeester, Johan Baptist Jadoulle, behartigde zijn zaken op het kasteel.*

heerlijkheid slechts een bron van inkomsten. Nicolaas Antoine graaf van Arberg (1732-1813) was de laatste Arberg, die de heerlijkheid Helmond bezat (afb. 7). Hij diende als veldmaarschalk in de regimenten van de Oostenrijkse Nederlanden, het tegenwoordige België.

De Helmonders hebben hem en zijn familie nauwelijks gezien. Sinds zijn inhuldiging in 1767 bracht hij al met al nauwelijks een jaar door op het Helmondse kasteel.

De vrijwel permanente afwezigheid van de kasteelheer zal zeker niet bevorderlijk zijn geweest voor

het uitvoeren van grote werken aan kasteel of –tuin.

KOOP DOOR WESSELMAN

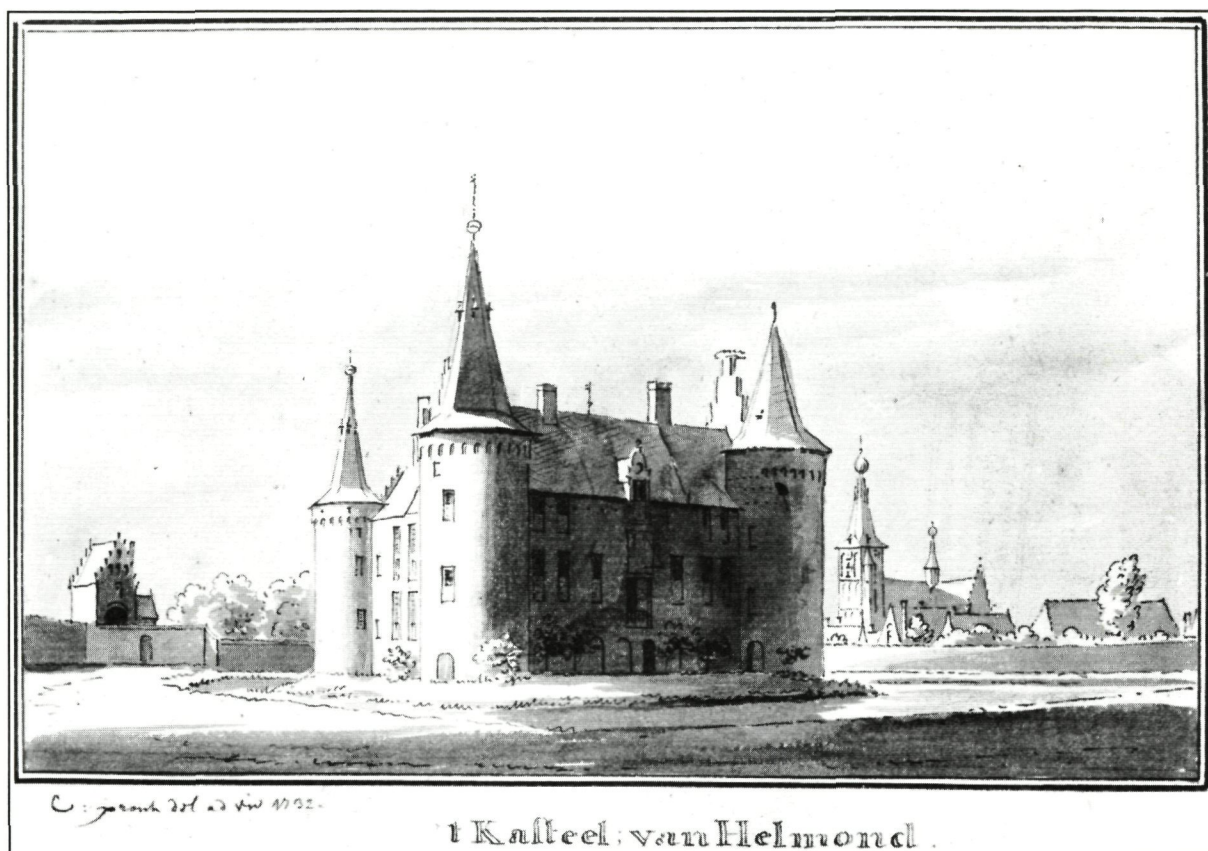
In het midden van de jaren zeventig van de achttiende eeuw kwam het kasteel met alles erop en eraan te koop. Het werd toen als volgt beschreven:

"Het kasteel is een groot en seer sterk gebouw int viercant, hebbende op ider hoek eene toren, met eenen schoonen bascour, van binnen en van buijten bebouwt met vier stallingen, twee remisen en een schuure; het ligt rontom in sijne gragten, welke communicatie hebben met de

*rivier d'Aa, welke rivier op't hofft agter het kasteel sig in twee deelen separeert; en het parquet oft terrein bestaande in hof, groessen, boomgaarden en land, weersijds omringelt tot aen de stadts straete toe, waer den ingank van het kasteel begint en waer ook een schoone portierswooninge staet met eene porte."*⁸

Huichelbos

Bij de archiefdienst is een brief te lezen van ene J.D. Huichelbos van Liender uit Rotterdam⁹, gedateerd op 7 november 1777. Huichelbos is kennelijk in onderhandeling over de koop van de heerlijkheid. Hij somt de rechten en lasten op, die tot de heerlijkheid behoren, en stelt vragen over alles wat hem onduidelijk is. Wat de tuinen betreft gelooft hij er niets van dat er 600 gulden per jaar

Kasteel van Helmond

betaald moet worden als rente voor de som die besteed is aan het 'aanleggen der plantagen in het park'. Hij rekent voor, dat als je uitgaat van 3% rente er een kapitaal van 20.000 gulden verplant is, 'en dat is immers onmogelijk'. Het is niet bekend over welke periode deze rekensom gaat. Maar zeventig jaar eerder is wel degelijk meer dan 20.000 gulden geïnvesteerd in de aankleding van de directe omgeving van het kasteel.

De vraagprijs van kasteel en heerlijkheid was in 1777 nog 285.000 gulden.

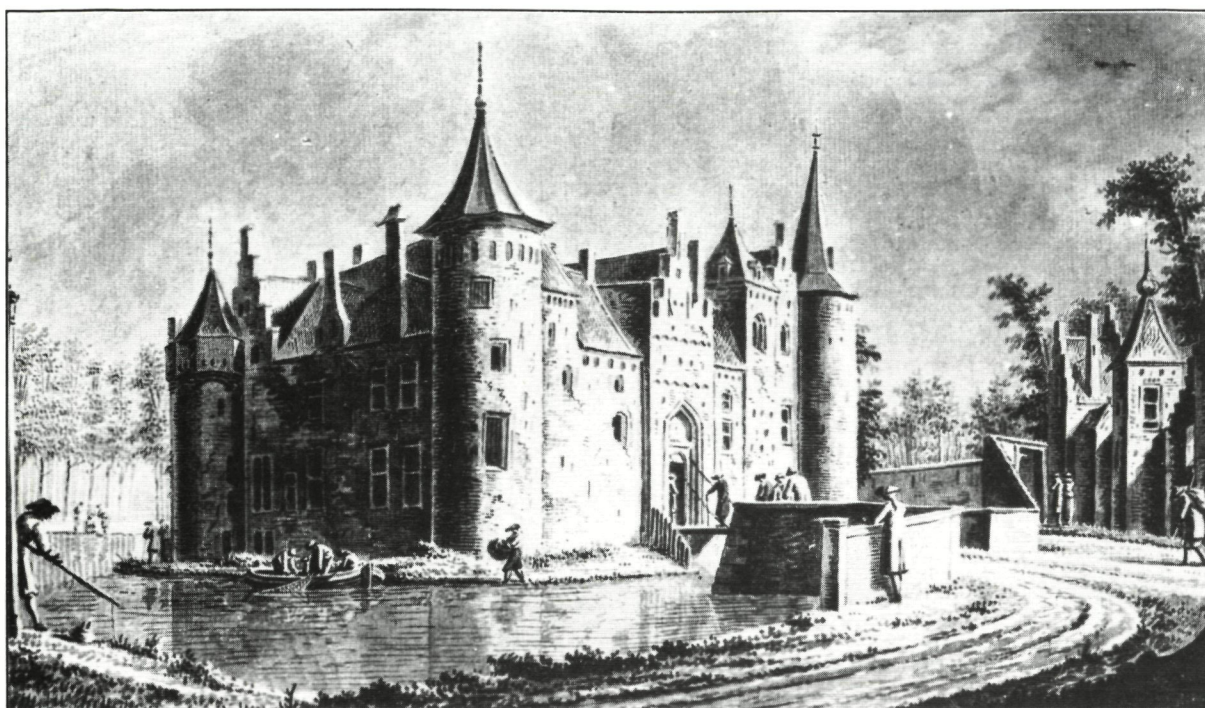
De manier waarop deze 'reflexien op de opgegee-

➤ *Afb. 8: Cornelis Pronk was in 1732 in Helmond om diverse tekeningen te maken. Hier is nu eens niet de voorkant van het kasteel, maar de zuidzijde in beeld gebracht. Het kasteel is al bijna vierhonderd jaar oud. Het oude poortgebouw is goed te zien met de muur en poortje naar de zijtuin. Ook rechts voor de huizen staat een muur. De vele geplante bomen aan het begin van de achttiende eeuw lijken al weer gekapt.*

vene revenuën' zijn opgesteld en de vindplaats van de brief in het archief Wesselman - de latere koper van de heerlijkheid - doen vermoeden, dat deze Jan Daniël Huichelbos uit Rotterdam een stroman van Carel Frederik Wesselman was. Huichelbos van Linder was toen 46 jaar oud. Hij overleed op 3 december 1809 op 78-jarige leeftijd in Rotterdam en werd begraven in Utrecht.

De koop ging in ieder geval niet door. Want ruim twee jaar later, op 29 februari 1780, verscheen een advertentie in de 's-Hertogenbosche Dinsdagse en Vrijdagse Courant, waarbij aangekondigd werd, dat de heerlijkheid Helmond in juni van dat jaar openbaar verkocht zou gaan worden. Het lijkt erop, dat ook deze openbare verkoop niet is doorgegaan. We zien immers de

Kasteel van Helmond 2^e helft der 18^e eeuw.

L. Bogaert

volgende eigenaar pas weer ruim een jaar daarna.

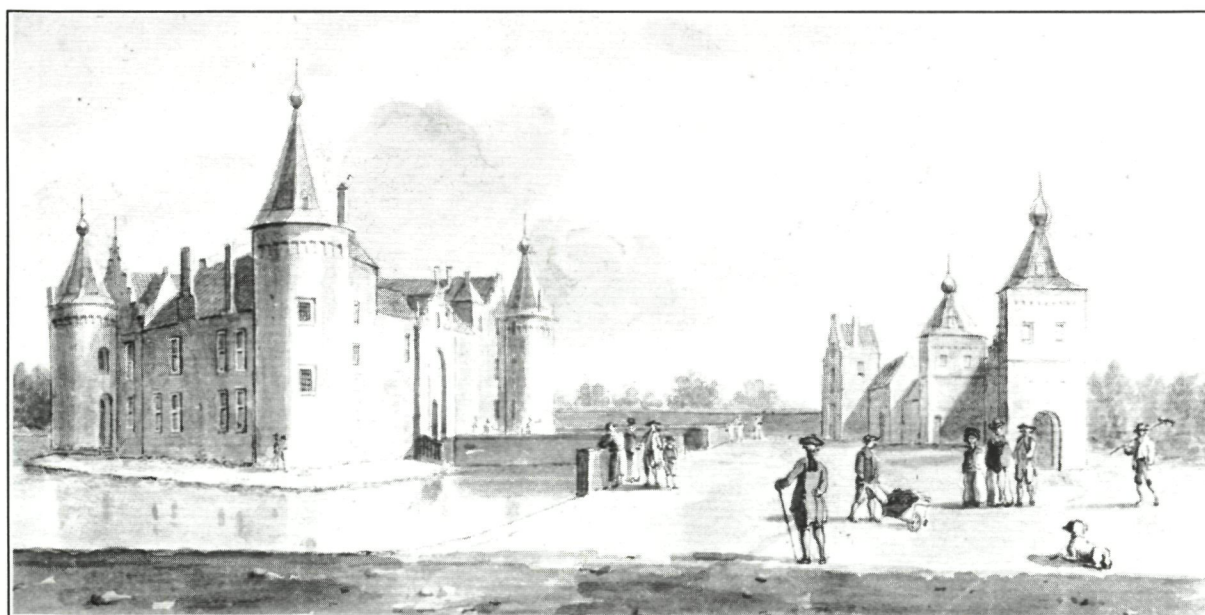
155.000 Gulden

Voor 155.000 gulden krijgt de muntmeester van

Utrecht, Carel Frederik Wesselman, (afb. 11) op 19 oktober 1781 de sleutel van het kasteel en de erbij behorende rechten in zijn bezit. Ruim drie maanden eerder had hij aan tussen-

➤ *Afb. 9: Pentekening van Dirk Verrijk.*

➤ *Afb. 10: Deze door een onbekende kunstenaar gemaakte gewassen pentekening dateert ook uit de 18^e eeuw.*

persoon N.J. Parijs te Brussel te kennen gegeven geïnteresseerd te zijn in de aankoop van de heerlijkheid.

Van Arberg vraagt 160.000 gulden. Hij beroept zich daarbij op 'condities van de openbare verkoop van afgelopen september'. Zowel de eventuele relatie tussen Huichelbos en Wesselman als de gang van zaken rond de openbare verkoop verdienen nader onderzoek.

Gebreken

Kenmerkend voor Wesselmans manier van doen is de correspondentie met de

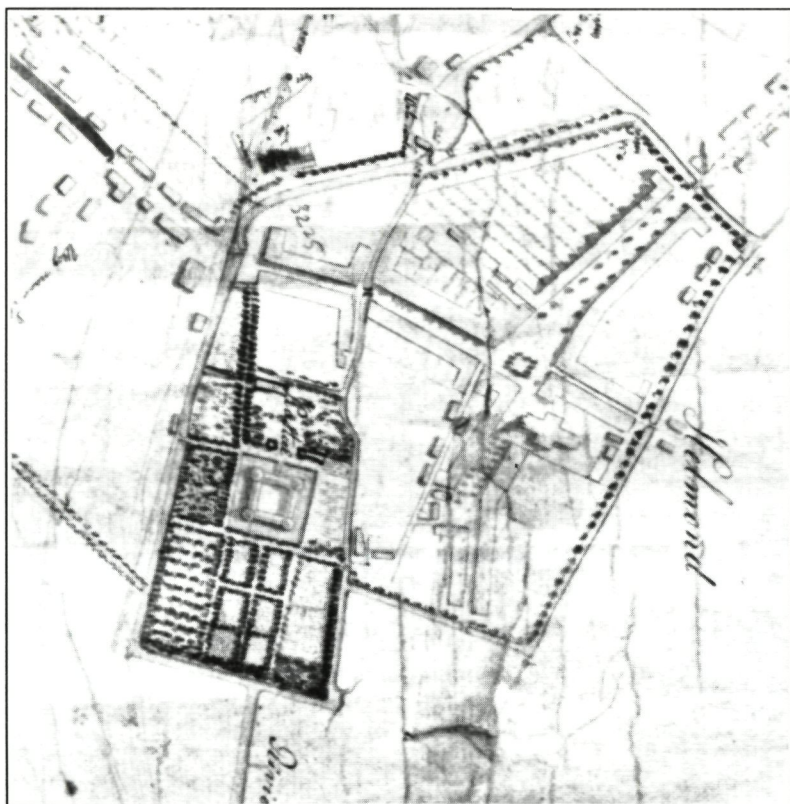
➤ *Afb. 11: Carel Frederik Wesselman I (1746-1825). Hij was getrouwd met Anna Sebillia Wilhelmina Plencker (1740-1817), weduwe van Gerit Haye.*

graaf van Arberg over alle 'verborgen gebreken': het kasteel behoefde groot onderhoud aan daken en zolders. Vele rechten en bezit-

tingen brachten minder op dan was voorgespiegeld in een door rentmeester Johan Baptist Jadoulle opgestelde inventaris van alle in de verkoop begrepen zaken. In die inventaris bleken zelfs goederen beschreven - zoals een heideveld met visvijvers in Deurne - die nooit tot het bezit van de Arbergs hadden behoord!¹⁰

Jadoulle, die sinds 1755 de bezittingen beheerd had, wordt verweten een veel te rooskleurige voorstelling van zaken te hebben gegeven, wanbeheer te hebben gevoerd en zijn baas Arberg te hebben opgelicht. Jadoulle is dan inmiddels met de noorderzon vertrokken.

Carel Wesselman neemt zijn functie als heer van de heerlijkheid serieus. Hij komt in Helmond wonen, knapt het kasteel op en tracht zijn heerlijke rechten en bezittingen in oude glo-

➤ *Afb. 12: De eerste betrouwbare tekening van de indeling van de kasteeltuinen sinds 1545 werd in 1819 gemaakt door A. Stoelendraeyer voor 'rijkswaterstaat'. Op het origineel is met stippeltjes het tracé van de Zuid-Willemsvaart aangebracht. Die zijn op deze reproductie helaas weggevallen. Links van de achtertuin begint de Eikendreef.*

rie te herstellen. Hij treft een arm stadje aan met ongeveer tweeduizend inwoners. In 1792 is bijna de helft van de bevolking onvermogen en arm.¹¹ Carel Frederik Wesselman verliest zijn heerlijke rechten in 1798, als deze rechten in de Franse tijd in heel het land worden afgeschaft.

Over de kasteeltuin komen we bitter weinig te weten. Alleen bij het eerder genoemde overzicht van verborgen gebreken is te lezen: 'Boomgaarten of tuynvrugten zijn er niet. Daar die eertijds geweest zijn, is nu een graskamp voor koeyen en verkens.' De herten zijn verwisseld voor alledaagser huisdieren.

Poortgebouw

In 1682/1683 bouwt Cecilia de Gonzagua bij de stadspoort naar de Steenweg een (nieuw) poortgebouw, als toegang naar de kasteeltuin.¹² De poort grensde aan de buitengracht van het kasteel cq. de stadsgracht. Vanaf de poort liep een oprijlaan naar de noordwestelijke toren van het kasteel. Hier van is vandaag de dag nog het stukje over dat als par-

Wesselman; heren en vrouwe van Helmond van 1781 tot 1921

Carel Frederik Wesselman I (1746-1825) kasteelheer van **1781-1825**

Carel Frederik Wesselman II (1780-1853) kasteelheer van **1825-1853**. In de adelstand verheven op 1 mei 1841.

Carel Frederik Wesselman van Helmond III (1819-1870) kasteelheer van **1853-1870**; eerste zoon van Carel Frederik II

Adriaan Gilles Wesselman van Helmond (1828-1895) kasteelheer van **1870-1895**; vierde zoon van Carel Frederik II

Carel Frederik Wesselman van Helmond IV (1859-1918) kasteelheer van **1895-1918**; oudste zoon van Adriaan Pieter, de derde zoon van Carel Frederik II

Anna M.E.A de Jonge van Zwijnsbergen, douairière van Carel Frederik IV; kasteelvrouwe van **1918-1921**.

keerplaats dienst doet voor 't Meyhuis en de kunstuitleen.

Kanaal

Tussen 1823 en 1826 is de Zuid-Willemsvaart gegraven. Op initiatief van C.F. Wesselman II kwam het kanaal in het stroomgebied van de Aa en niet van de Dommel (lees: door Eindhoven) te liggen. De Zuid-Willemsvaart werd ter hoogte van de kasteeltuin door de buitengracht (de Aa) geleid. (afb. 12) Als je op de Veestraatbrug staat en richting spoorbrug kijkt,

is enigszins te zien hoe lang het hele kasteelterrein vroeger was. Voorbij de bocht in het kanaal, bij de Trambrugweg, eindigde de achtertuin. Dat is ongeveer driehonderdvijftig meter.

Rond 1825 is de oude kasteelpoort vervangen of verbouwd tot de poort die alle Helmonders van boven de vijfenveertig jaar nog gekend hebben. Deze poort (afb. 13 en 40) is in twee gedeelten gesloopt: de eigenlijke poort in 1948; het kantoortje van notaris Keulen in 1959.

DE PERIODE 1830 – 1921

De opmetingen voor de eerste kadastertekeningen van Helmond vonden plaats in 1828. De administratie zelf is vanaf 1832 bijgehouden. De kasteelterreinen nemen met ruim vijf hectare dan ongeveer vijftieng procent van de Helmondse binnenstad in beslag.

Het kasteelterrein is door landmeter Fritsen verdeeld in verschillende percelen (afb. 13a): het kasteel zelf met binnenplaats (nr. D503; 20,6 are), de grachten (nrs. D502 en 499; 33 are), vijvers (nrs. D498 en 500; 18,3 are), moestuinen (nrs. D497, 505 en 509; 52,7 are), boomgaarden (nrs. D501, 506 en 508; 3,86 hectare), schuren met erf (nrs. D504 en 507; 16,86 are) en de kasteelpoort (D535; 0,81 are).

Het valt op, dat de paden naast en ten zuiden van het kasteel wel zijn aangegeven, terwijl de weg vanaf de kasteelpoort is weggelaten. Er is één brug getekend, namelijk die over de buitengracht (nr. 499). Van de Isabellebrug over de Aa ontbreekt ieder spoor. De oostgrens van het kasteelterrein was de rivier de Aa. Ter oriëntatie: het huidige poortgebouw aan de Wiel heeft in 1830 nummer

D495. Het was toen overigens een woonhuis.

De Wesselmannen hebben kennelijk weer heel wat bomen geplant. Met in 1830 driekwart van de terreinen in gebruik als boomgaard zal het kasteel

Peelland sinds vorig jaar uitvoert, leverde een dikke map op met alle veranderingen die zich tussen 1832 en 1974 hebben voorgedaan. Dit artikel geeft daarvan slechts een globale beschrijving.

➤ *Afb. 13: Notaris Keulen hield kantoor in het linkergedeelte van de oude kasteelpoort aan de Kasteellaan. Dit gedeelte is in 1959 gesloopt. Fotograaf onbekend.*

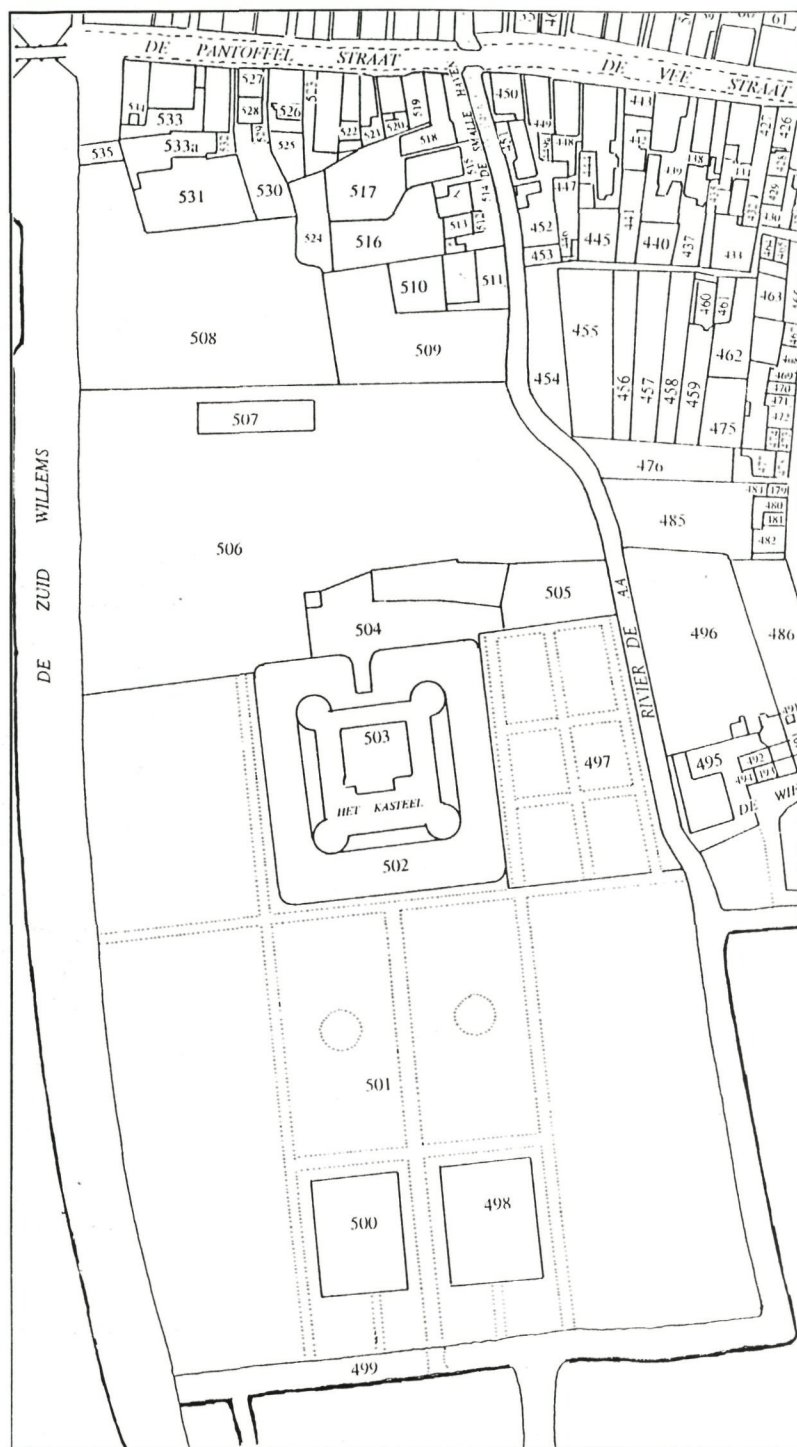
voor de Helmonders alleen zichtbaar zijn geweest vanuit de Wiel en de Kampstraat.

De wijzigingen in gebruik, verkoop en uitbreiding van het kasteelterrein zijn via de kadastrale administratie vanaf 1832 in detail te volgen. Het onderzoeksproject 'Helmond binnen de stadswallen', dat Heemkundekring Helmond-

Moestuinen

Het kasteel en de omliggende gracht veranderden volgens de kadasteradministratie niet veel. De restauratie, c.q. omvorming van woonkasteel tot kasteelraadhuys in 1923 had geen gevolgen voor de omvang van de percelen en is dus in de administratie niet zichtbaar. In 1933 werden

➤ **Afb. 13a: Gedeelte van sectie D uit de oudste kadasterkaart van Helmond, uit 1828.**

ze opgenomen in één groot perceel, (nummer D1742).

Op de kadasterkaarten is wel te zien dat de binnen-

plaats van het kasteel verkleind is en dat de aarden ophogingen rond het kas-

teel zijn verwijderd (afb. 13b).

Ook de moestuinen ten oosten van het kasteel bleven tot 1922 in gebruik (afb. 14). Wel werd perceel D505 vergroot en kwamen daarop in 1877 serres te staan. Na de verkoop aan de gemeente werden de moestuinen ingericht als park.

De Vlisco

Pieter Fentener van Vlissingen begint in 1846 zijn katoendrukkerij, net buiten de Donkerpoort aan het Groenewoud en de Wiel. Het gaat de fabriek goed. De Aa wordt vanaf de Wiel naar het zuiden gekanaliseerd en rechtgetrokken. Het gebied tussen Aa en Groenewoud vult zich snel met fabrieksgebouwen van de firma P.F. van Vlissingen & Co (afb. 14a).

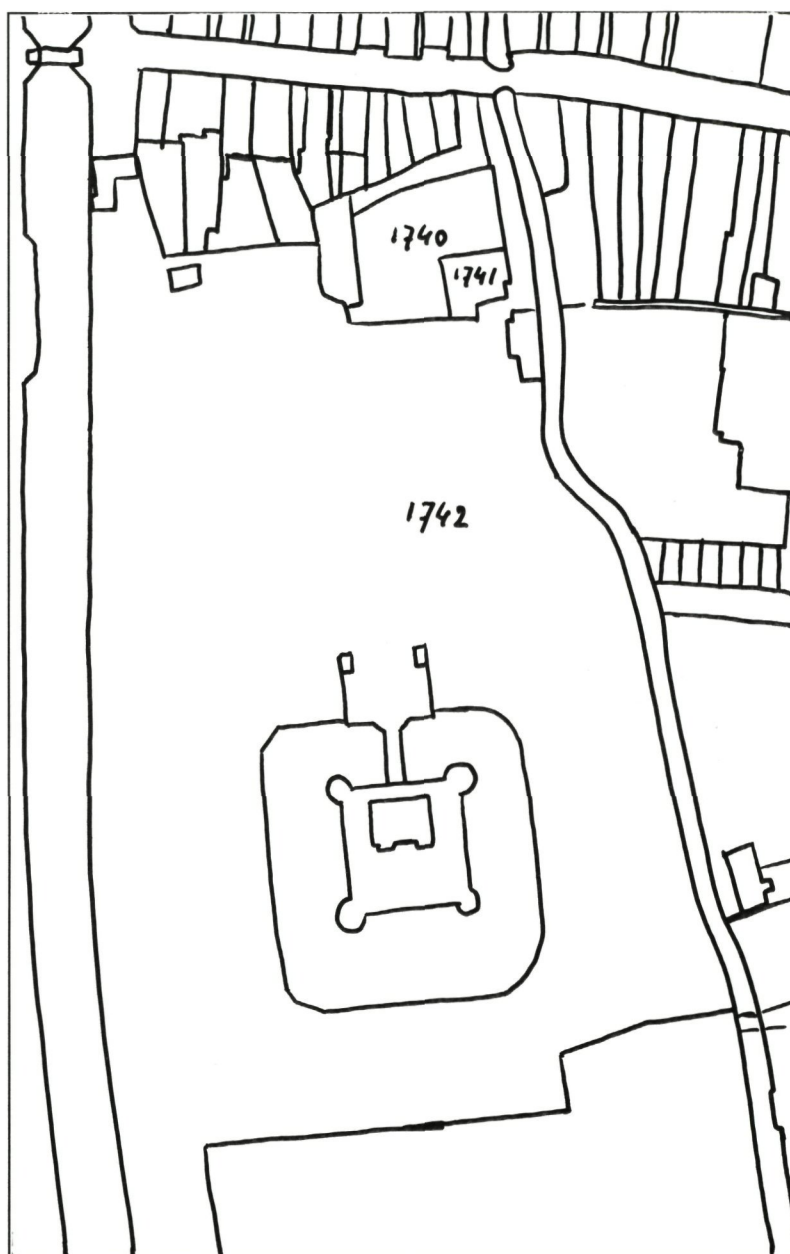
Het gebied ten westen van dit nieuwe stuk Aa is van de familie Wesselman. In 1870 overlijdt Carel Frederik Wesselman III en volgt zijn broer Adriaan Gilles hem op als kasteelheer (afb. 17). De percelen 'boomgaard', 'vijvers' en 'gracht' in de zuidelijke kasteeltuin worden door Adriaan Gilles Wesselman samengevoegd tot twee percelen 'tuin'. Hierbij wordt de oude buiten-

gracht voor de helft gedempt en bij de tuin getrokken.

Het kadaster geeft daarna geen uitsluitsel over de inrichting van de 'achtertuin'. Op foto's en schilderijen uit het laatste kwart van de negentiende eeuw is echter te zien, dat achter het kasteel een langgerekte vijver gegraven is, die aansluit op de zuidwestelijke hoek van de kasteelgracht. (afb. 15, 16, 19) In diezelfde tijd bouwt de familie A.G. Wesselman een erker aan de woonkamer op het zuiden om tot veranda (afb. 16, 18, 19).

Een brug over de gracht voert de tuin in. Halverwege de lange vijver komt eveneens een boogbrug (afb. 15).

In 1895 treedt weer een nieuwe kasteelheer aan: Carel Frederik Wesselman van Helmond IV (afb. 22). Hij wil van zijn kasteel af. In 1900 laat hij een advertentie plaatsen in een woonblad. In mei 1909 verkoopt hij voor 100.000 gulden een J-vormige lap grond ter grootte van ruim een hectare aan de commanditaire vennootschap P.F. van Vlissingen & Co.¹³ Dat was ongeveer de helft van de achtertuin van het kasteel. Op de meest zuidwestelijke punt van dit

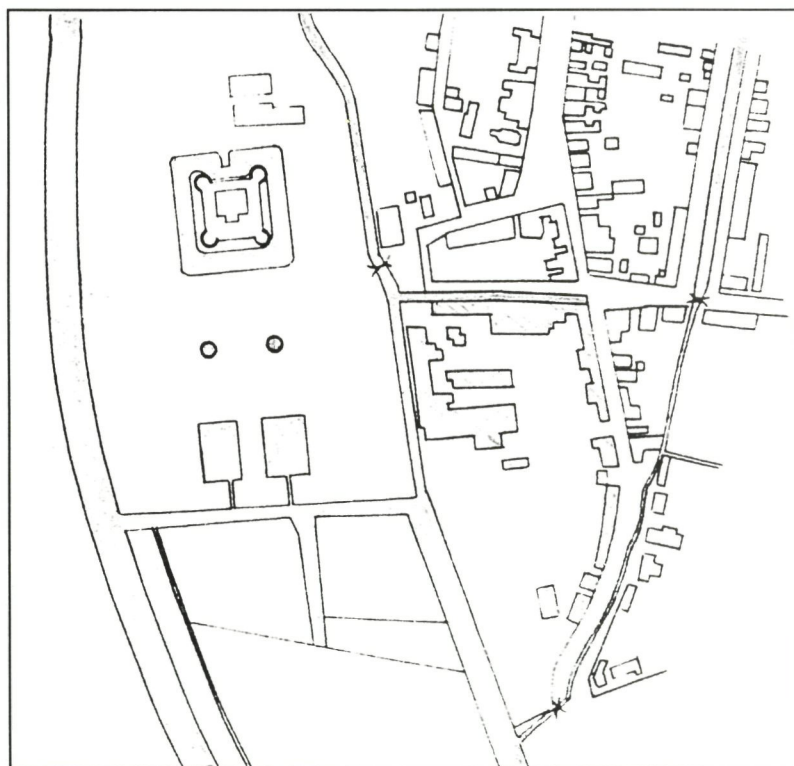
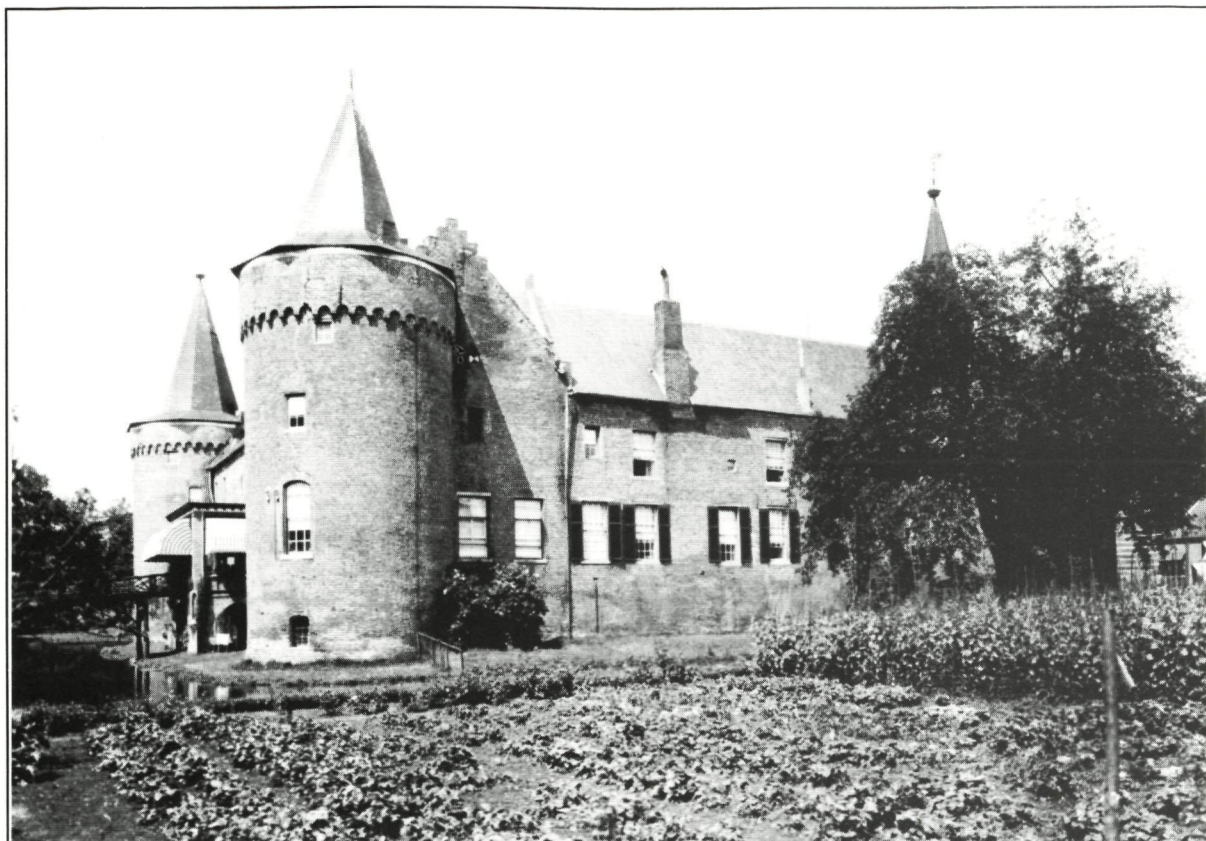

➤ *Afb. 13b: In 1936 bestaat het hele kasteelterrein uit één perceelnummer, D1742.*

stuk grond, vlakbij de trambrug, bouwde de Vlisco het drie verdiepingen hoge, monumentale gebouw '1911'. Het is een van de eerste voorbeelden in Nederland van betonskeletbouw met niet-dragende

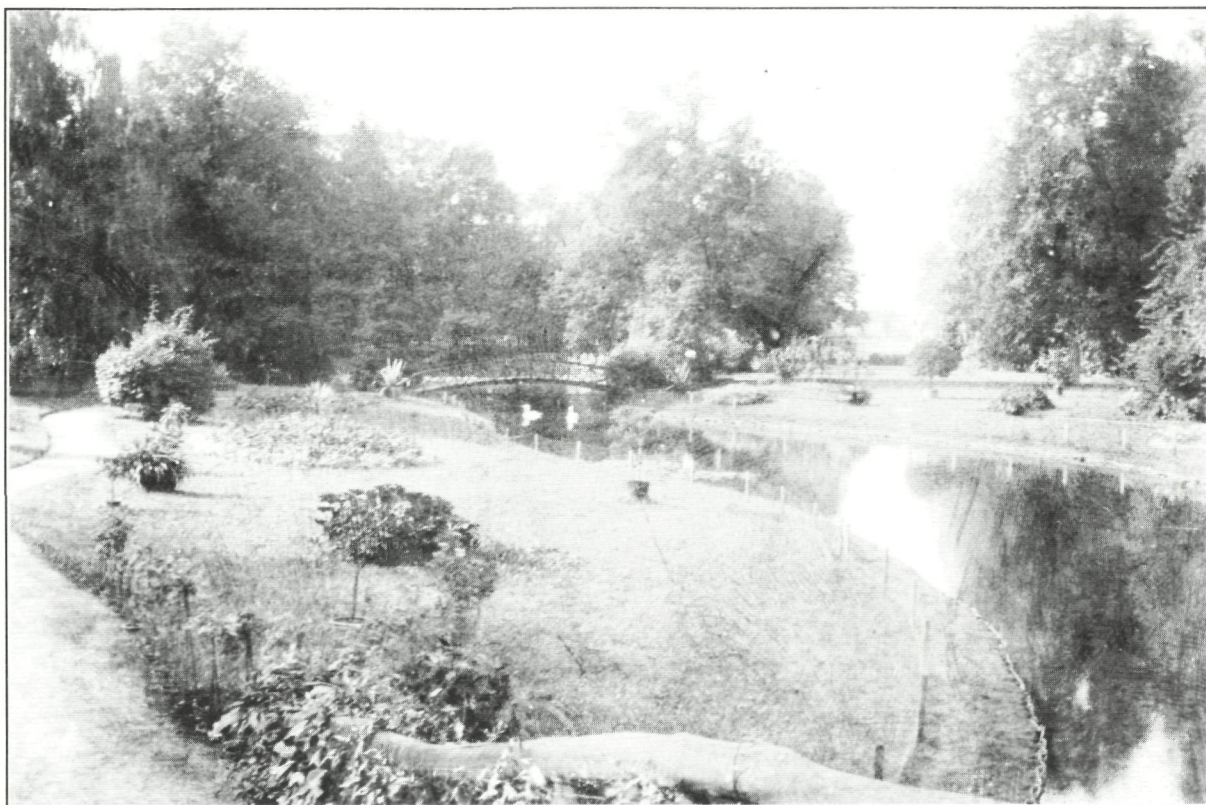
buitenmuren.¹⁴ In 1914 volgde de verkoop van een are van het oude perceel D499 (de Aa). De rest van dat perceel 'water' werd een apart stukje kasteeltuin.

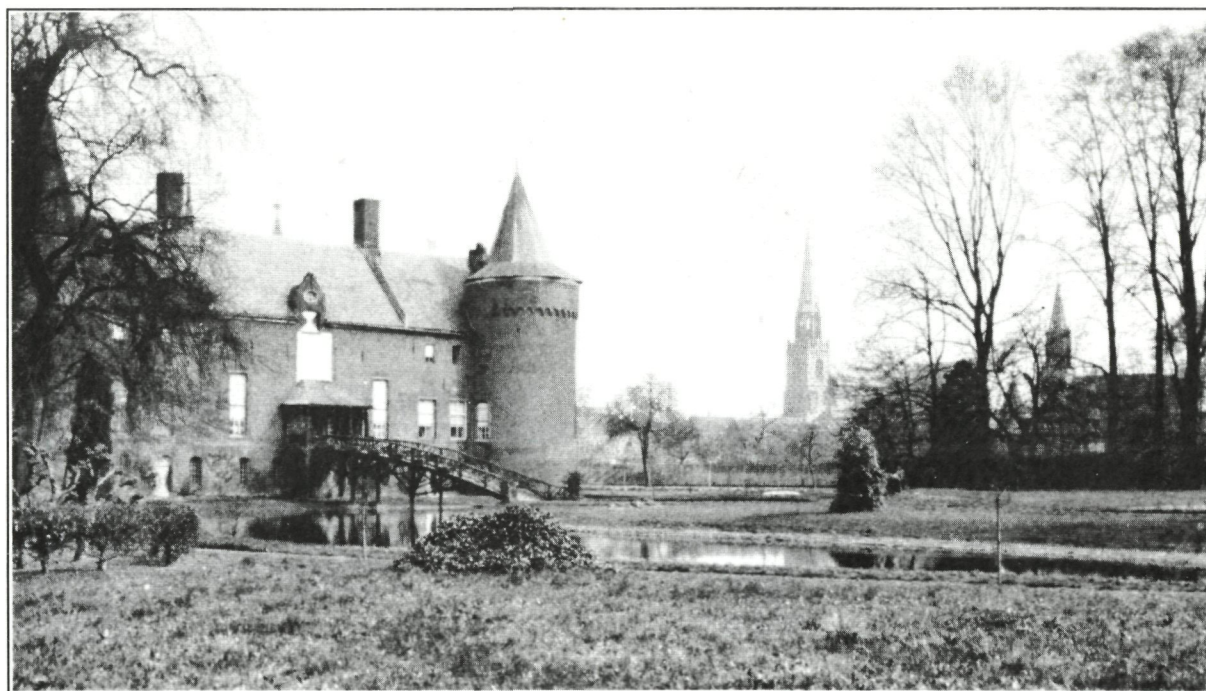
➤ Afb. 14 (boven): Tussen 1830 en 1921 lagen aan de oostzijde van het kasteel de moestuinen. Fotograaf: Prinses.

➤ Afb. 14a (links): De terreinen van het kasteel en de Vlisco in 1870. De fabrieksgebouwen zijn gearceerd.

➤ Afb. 15: De achtertuin vanaf de brug over de slotgracht. Fotograaf en datum onbekend.

➤ Afb. 16: Kasteel en twee kerken rond 1900. Aan de zuidgevel van het kasteel zit nog de oude erker. Fotograaf onbekend.

Predikant J. Craandijk beschrijft het Helmondse kasteel kort voor 1879 als volgt:

"Vroeger binnen de stadswallen ingesloten, grenst het uitgestrekte slotterrein nog onmiddellijk aan de stad, en de hoofdtoegang is door een poort, die vlakbij de brug over de Zuid-Willemsvaart aan de straat ligt. Zijn wij die poort doorgaan, dan leidt een fraaie laan van platanen door het uitstekend onderhouden park naar het kasteel. Een rij van statige linden prijkt langs de vaart, wier kalme, heldere spiegel tussen de forse, door een krans van weelderig groen omringde stammen schittert, en grote grasperken, met allerlei geboomte versierd, breiden zich aan de ander zijde der oprijlaan uit. Voor botanici is een hoogst zeldzame boom opmerkelijk, wiens naam tot nog toe niet bepaald schijnt te kunnen worden. De buitengracht, die vroeger het slot omringde, en de ophaalbrug daarover zijn verdwenen, evenals de ringmuur, die p den singel tussen beide grachten was opgetrokken. Alleen de twee vierkante torenvormige gebouwtjes, thans met spitse leien kappen gedekt en rijk met klimop begroeid, die tegenover de slotpoort de opening in den muren dekten zijn er wellicht van overgebleven, tenzij zij behoort hebben tot een voorpoort, in 1730, naar het schijnt, hier aanwezig. Een dwarslaan van kastanjes, die van het plein met de stallen voor het huis naar de vaart loopt, leidde vroeger terzijde af naar een brug over de vestinggracht, een tak der Aa, thans in den vaart vergraven"

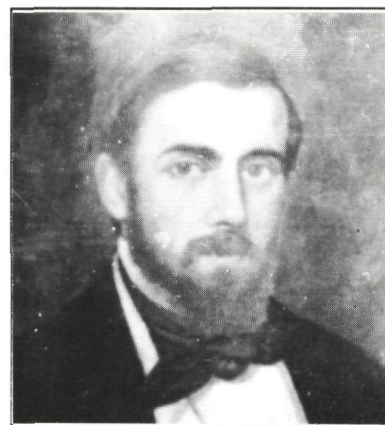
"Achter het kasteel strekt een grote tuin zich uit, met de gazons en boomgroepen en waterpartijen, die tot een Engelse aanleg behoren. Opmerkelijk is daarin vooral een ouderwetse laan van in elkaar gegroeide linden en haagbeuken aan de zoom van de hof, langs de sprank der Aa, die eertijds een deel der buitengracht vormde." (afb. 4)

Pleziertuin

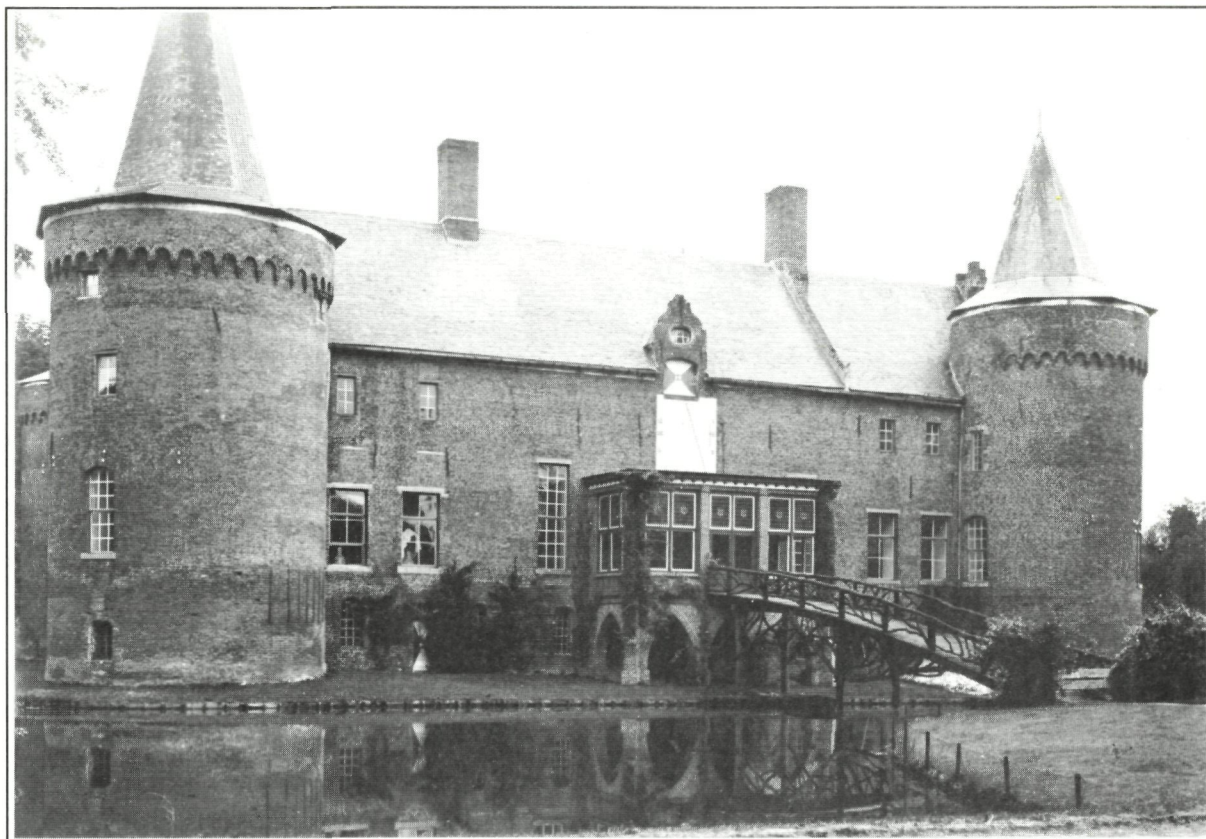
In dienstjaar¹⁵ 1873 vindt een forse herschikking plaats van de noordelijke percelen. Een groot gedeelte van boomgaard D506 (ruim 90 are) laat Adriaan Gilles Wesselman met schuur D507 en boomgaard D508 veranderen in een 'pleziertuin' van 1,33 hectare. In deze pleziertuin wordt later een (thee)-

koepel geplaatst. Het voorplein van het kasteel (D504) bestond in 1830 uit 'schuur en erf' van 13½ are. In 1873 komt de rest van D506, een kleine vijf are, bij het voorplein. Het wordt dan omschreven als 'huis, schuur en erf'. Het gebouw is niet lang als huis in gebruik geweest, want al in 1879 is de aanduiding in de kadasterregisters 'stal, schuur en erf'. In de avond

van 29 juni 1893 gingen de oude duiventoren, paardenstal, de koetshuizen en de schuren in vlammen op. De paarden, rijtuigen en koeienstal met vee konden gered worden.¹⁶ Uiteindelijk wordt dit perceel in 1921 verkocht als 'stal en erf'. (afb. 20 en 21) Het perceel D509 wordt ergens voor 1873 gesplitst in twee tuinen. Adriaan Gilles Wesselman, verkoopt beide tuinen in de jaren zeventig, waardoor het kasteelterrein met 13 are afneemt.

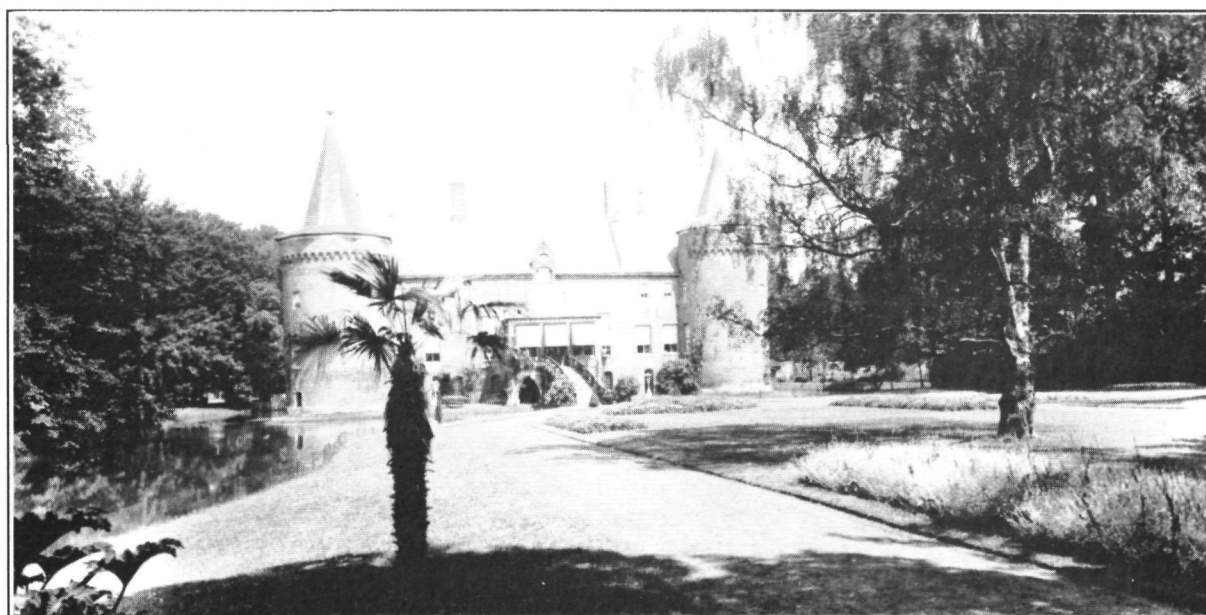

➤ *Afb. 17: Jonkheer Adriaan Gilles Wesselman van Helmond (1828-1895) was tussen 1870 en 1895 de kasteelheer. Hij liet geweldig veel veranderingen in de tuinen aanbrengen. De voortuin werd 'pleziertuin', terwijl aan de zuidzijde van het kasteel een romantische tuin met een grote vijver werd aangelegd. De brugleuningen werden van boomtakken gemaakt.*

➤ Afb. 18: Een nieuwe veranda siert (?) het kasteel tot 1923. Bij de verbouwing tot raadhuis is zij weggehaald. Fotograaf onbekend.

➤ Afb. 19: De Romantiek is wat weggeëbd na 1900. Het kronkelpad is rechtgetrokken. Fotograaf onbekend.

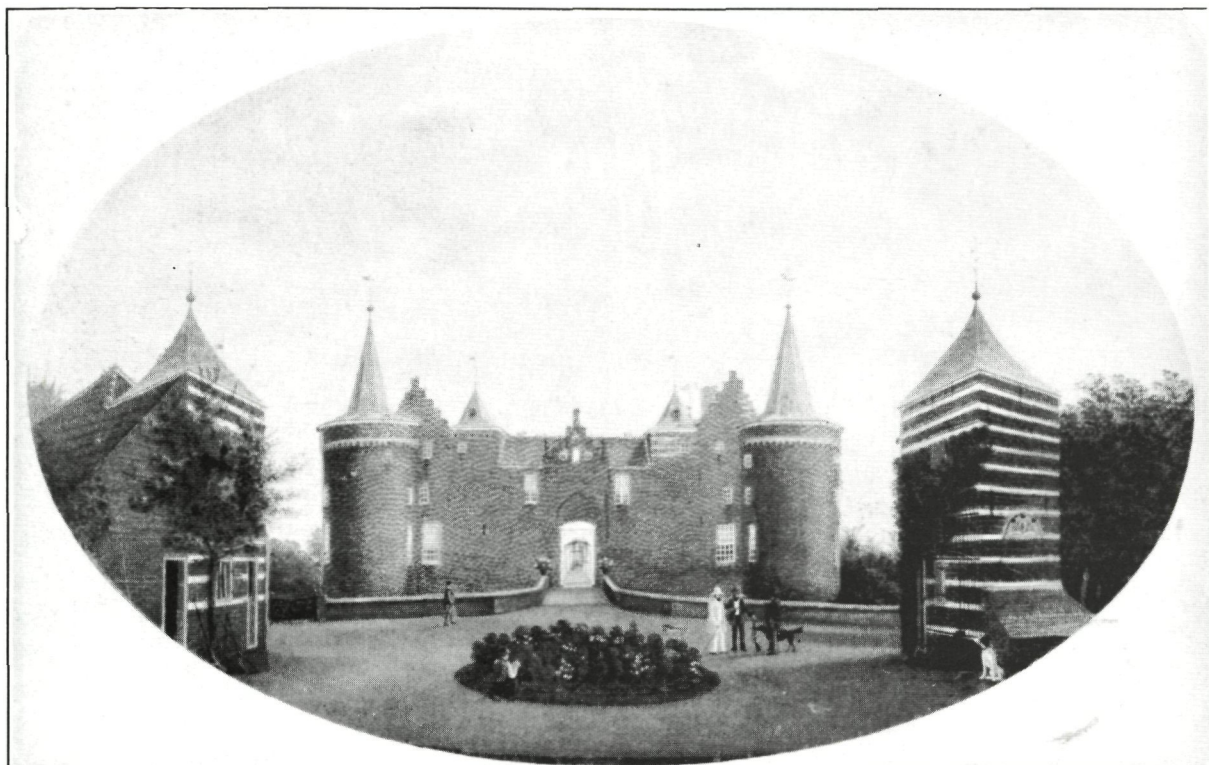

➤ *Afb. 20: Aan de wachtto-
rens zijn steeds stallen, graan-
schuren of koetshuizen ge-
bouwd geweest. Aan de
rechter toren op deze afbeel-
ding zit een hondenhok vast.
Deze illustratie dateert uit het
begin van deze eeuw.*

rond de eeuwwisseling
flink gehandeld. In oktober
1915 koopt C.F. Wessel-
man IV van de gemeente
daar de percelen D1375 en
1376 (afb. 22a). Het betreft
een huis met tuin en berg-

selman is op dat moment al
met de gemeente Helmond
in onderhandeling over de
verkoop van zijn kasteel en
de omliggende tuin. Zes
jaar later koopt de gemeen-
te tuin en kasteel, inclusief

Met de stukken grond langs
de Smalle Haven wordt

plaats van 4,35 are en een
tuin van 12,57 are. Wes-

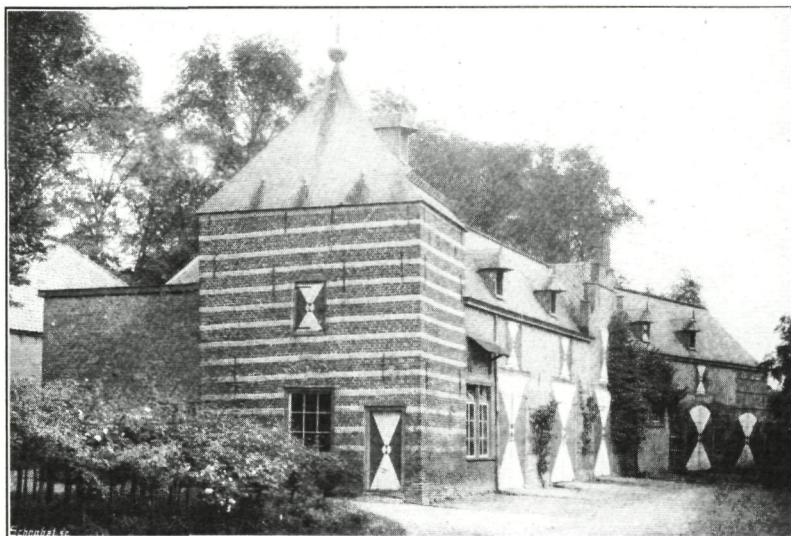
het kort daarvoor verkochte
huis met tuin!¹⁷

AANKOOP DOOR DE GEMEENTE HELMOND

*Als C.F. Wesselman IV in
1909 de helft van zijn achter-
tuin verkoopt aan de Vlisco,
maken beide partijen tegelij-
kertijd nog wat afspraken.
De fabriek krijgt het voor-
keursrecht om tegen een vas-
te prijs grond aan te kopen*

*van perceel D1615 als Wes-
selman dat perceel zou wil-
len verkopen. Dit is de strook
van 56 meter breed tussen de
Zuid-Willems-vaart en de
nieuwe erfscheiding (afb.
22a).*

In ruil daarvoor krijgt Wes-
selman het recht om een
verbindingsweg te maken
van de kasteeltuin naar de
Wiel op de plaats waar de
fabrieksschool staat. Deze
school zal dan afgebroken
worden.

➤ *Afb. 21: Het tijdschrift 'Buiten' wijdde in 1909 een aantal artikelen aan het Helmondse kasteel. Daar-aan danken we ook een se-rie prachtige foto's. Hier een van de duiventorens met het koetshuis. Foto-graaf: Aug. Vogt (volgens onderschrift in 'Buiten').*

De eerste contacten tussen de familie Wesselman van Helmond en de gemeente over de verkoop van het kasteel aan de gemeente zijn te dateren rond 1914. Op 22 juni van dat jaar vroeg C.F. Wesselman de garantie van de gemeente, dat ze het kasteel bij een eventuele aankoop alleen maar 'ten behoeve van lokalen voor gemeenteadministratie of ander openbaar nut' zou gebruiken. Die garantie werd gegeven. Vanaf dat moment konden serieuze onderhandelingen beginnen.

Op 12 juli 1918 overleed Carel Frederik Wesselman IV. Zijn weduwe, de douairière Anna M.E.A de Jonge van Zwijnsbergen, rondde de gesprekken af. De gemeenteraad ging in april 1920 akkoord met de aankoop van het kasteel.

Omdat de jongste dochter van het gezin Wesselman,

Betsy, op 25 december 1920 eenentwintig jaar zou worden, werd afgesproken om pas daarna de overdracht te laten plaats hebben. Het werd 10 januari 1921. Voor 215.000 gulden verkreeg de gemeente het kasteel met alle bijbehorende tuinen, gracht, poortgebouw, stallingen, serres, loodsen en garage, bij het kadaster bekend als percelen D502, 503, 535, 915, 916, 1261, 1262, 1509, 1615 en 1652. De omvang bedroeg 4 hectare en 17,82 are. Daarnaast kwamen het huis en de tuin aan de Smalle Haven,

ter grootte van 16,92 are, (kadasternummers D1375 en 1376), weer in gemeentebesit.¹⁸ (afb. 22a)

Ruiling

De NV P.F. van Vlissingen & Co's katoenfabrieken gingen in 1921 met de gemeente een ruiling en verkoop aan, die voortvloeide uit de afspraken uit 1909 tussen Wesselman en de katoendrukkerij.

De gemeente verkreeg het schoolgebouw met een

➤ *Afb. 22: Carel Frederik Wesselman van Helmond IV (1859-1918) kasteelheer van 1895-1918. Hij besloot al in 1900 het kasteel te verkopen. De verkoop van de halve achtertuin aan de Vlisco zal hem waarschijnlijk niet zo aan zijn hart zijn gegaan.*

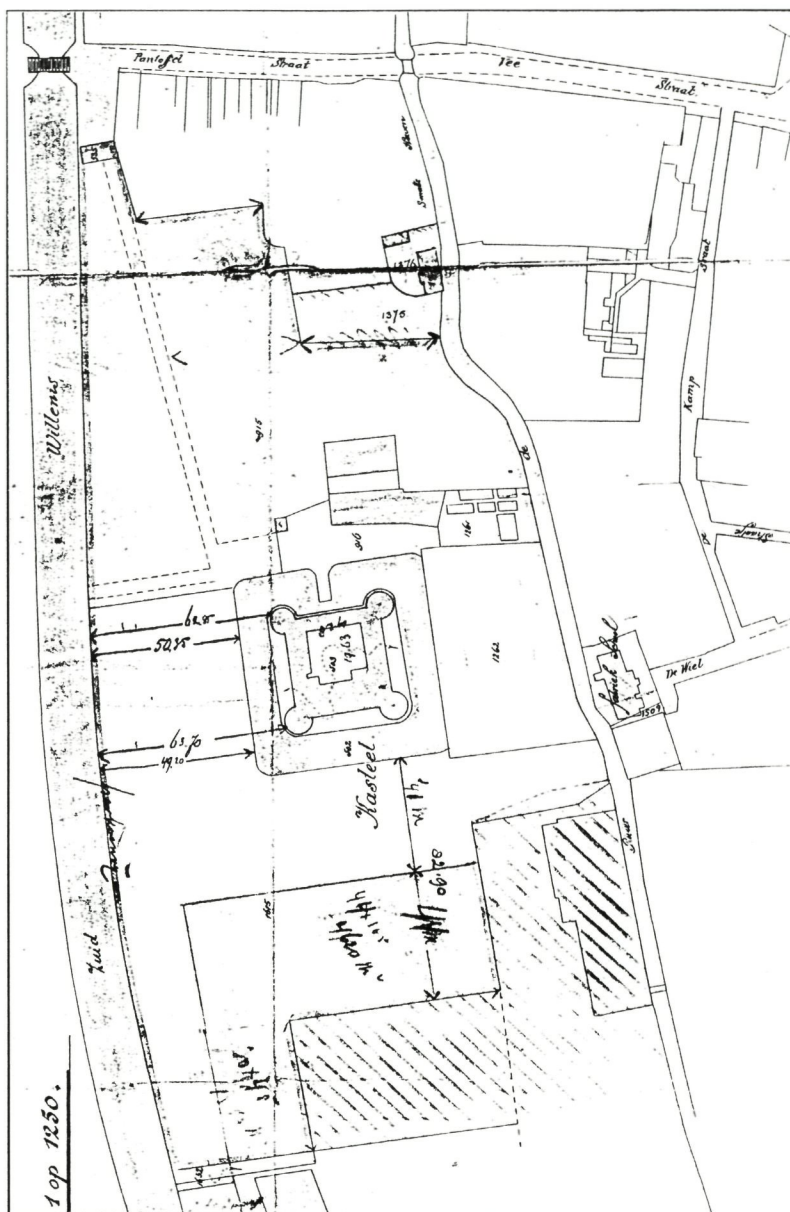

zesduizend vierkante meter
grond van perceel D1615
tegen tien gulden per m².
Per saldo ging de kasteel-
tuin er met ruim driedui-
zend vierkante meter op
achteruit.¹⁹ (afb. 22b)

Een smalle strook grond langs de Zuid-Willemsvaart, vanaf de trambrug naar het noorden, bleef buiten de verkoop. Op deze strook grond lag een klinkerweg die aansloot op het padenstelsel van de kasteeltuin. De ruimte tussen klinkerweg en kanaal was dicht begroeid. Dat ontnam het zicht op de fabrieksgebouwen.²⁰ (afb. 30)

VAN KASTEELTUIN TOT STADSPARK (1921 – 1923)

Na de ondertekening van de transportakte op het kasteel worden vanzelfsprekend een aantal toespraken gehouden. De burgemeester (afb. 23) verklaart, dat het kasteel

bewaard zal blijven, dat het gerestaureerd zal worden en dat de gemeente het als zijn plicht beschouwt 'deze bezitting met zorg te onderhouden

en met piëteit voor kunst en historie te bewaren.'

Hij vervolgt: *'Het park dat bestemd zal worden voor openbare wandelplaats, zal zijn een weldaad voor de stad'*.²¹

Fabeltje

Anno 1999 leeft bij een aantal mensen de opvatting, dat de kasteeltuin door de familie Wesselman aan de burgerij van Helmond is geschonken.²² Misschien is het goed hier aan te tekenen, dat dit een fabeltje is. De tuinen behoorden gewoon tot het verkochte. Burgemeester Van Hout maakt in zijn dankwoord aan de familie Wesselman kenbaar, dat het park opengesteld zal worden voor publiek om er te wandelen.

De officiële openstelling als wandelpark vond plaats op 16 april 1921. Men mocht zich voortaan tussen negen uur 's ochtends en zonsondergang op de paden bevinden.²³ (afb. 24 t/m 29)

Het liep in de praktijk anders. In juni 1923 achtte

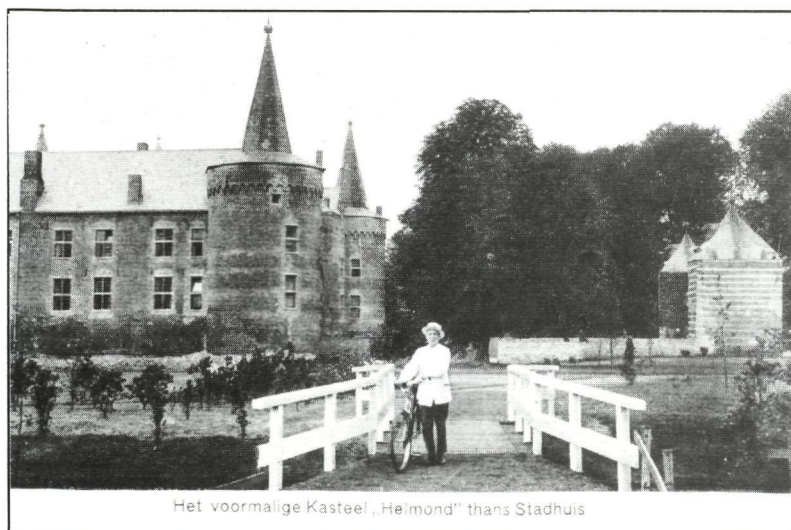

burgemeester en wethouders het tenminste nodig om 'het berijden met rijwielen en motorrijwielen op de niet met klinkers of keien verharde wandelpaden en wegen in de kasteeltuin' te verbieden.²⁴ Over de verharde wegen mocht blijkbaar ge(motor)fietst worden. Drie maanden daarna besluit de gemeente alweer 'om ter wille van het doorgaande verkeer de weg door de kasteeltuin vanaf het verharde gedeelte en verder over de brug naar de Wiel

➤ Afb. 23. Marinus van Hout (1878-1942) was van 1913 tot 1937 burgemeester van Helmond. Hij peuterde bij het rijk geld los voor de aankoop van het kasteel.

Het geld, dat bij zijn afscheid als cadeau werd ingezameld, besteedde hij aan het laten uitgeven van het dikke boek, dat Jac. Heeren had geschreven over het kasteel en zijn bewoners. De fontein, die te zijner ere werd geplaatst in de kasteeltuin, moest in de jaren zestig wijken voor de Traverse. Het monumentje werd twintig jaar later weer opgebouwd in 'zijn' straat. Fotograaf onbekend.

voor wielrijders open te stellen'.²⁵ Het is duidelijk: de sluiproute tussen Veestraatbrug en het Groenewoud wordt zo druk bereden, dat de wetgeving aangepast wordt aan de praktijk.

Het voormalige Kasteel „Helmond“ thans Stadhuis

➤ Afb. 24: Vlak na de oplevering van het nieuwe stadspark in 1924. Tuinarchitect Springer uit Haarlem was verantwoordelijk voor de nieuwe inrichting. De Aa liep van de Wiel naar de Smalle Haven. Het bruggetje lag ter hoogte van het Kerkpadje bij de Nederlands Hervormde kerk. Fotograaf onbekend.

➤ Afb. 25: 'De plantsoenen worden aan de goede zorg van het publiek toevertrouwd'. Zo werden de bezoekers van het stadspark in de jaren dertig verwelkomd als ze de kasteelpoort door waren. Fotograaf onbekend.

➤ Afb. 26: Een kinderrijk gezelschap op het kasteelplein, jaren twintig. Fotograaf onbekend.

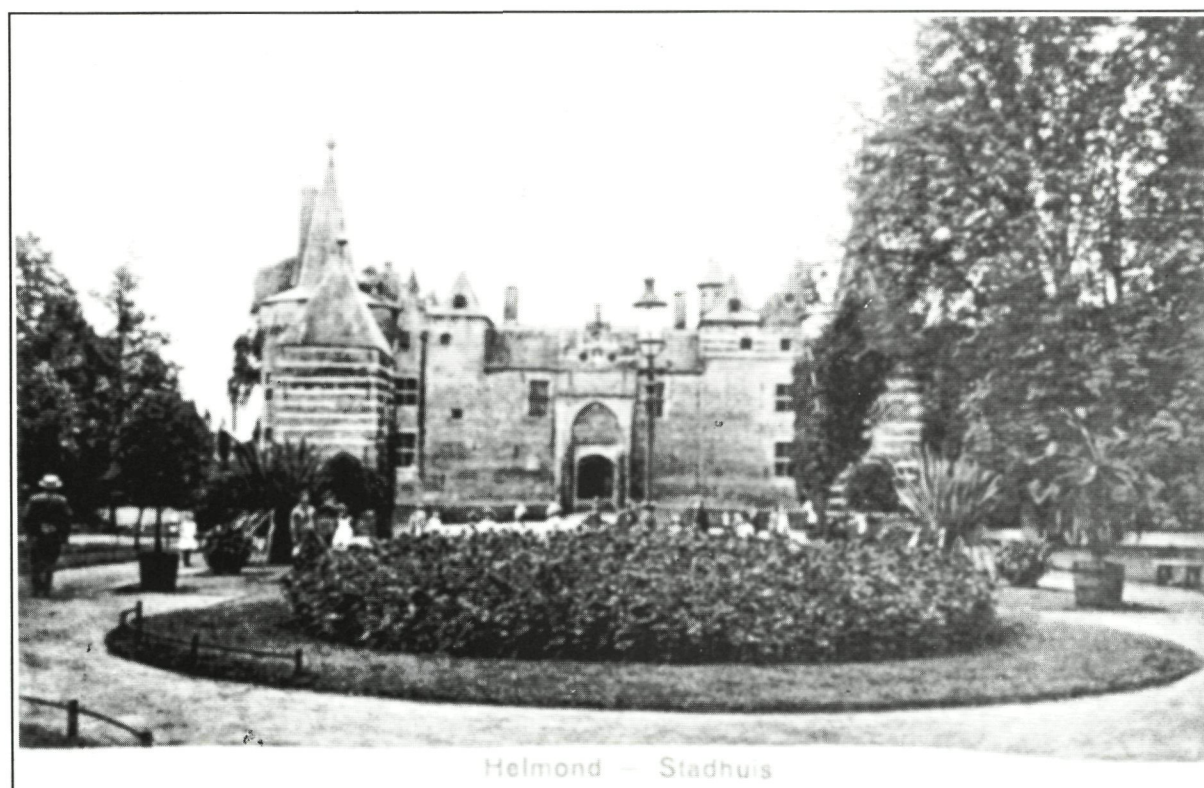

➤ Afb. 27: Een impressie van de achtertuin met een gedeelte van de gracht, waarschijnlijk voor 1940. Fotograaf onbekend.

➤ Afb. 28: De nieuwe voortuin, circa 1925. Fotograaf onbekend.

➤ *Afb. 29. Het witte pand was de ambtswoning van de burgemeester aan de Smalle Haven. De H. Hartkerktorent hoog boven de rest van Helmond uit. De (onbekende) fotograaf stond in de schaduw van een duiventoren. Helemaal links in het midden van de foto is het grote bloembed te zien van foto 28.*

UITBREIDEN EN INKRIMPEN

De periode 1923 – 1966 laat uitbreiding en inkrimping van de kasteeltuin zien. De administratie van het kadaster voegt in dienstjaar 1933 alle percelen, die tot het kasteel en het park behoren, bijeen in één nummer. In 1940 wordt de grens bij het consultatiebureau van het Witgele Kruis wat gefatsoeneerd en krijgt de gemeente er een paar vierkante meter bij.

In 1950 is er iets meer aan de hand. De gemeente verkoopt een stuk van perceel D1825 ter grootte van 23½ are aan de Vlisco. Het betreft de strook tussen het fabrieksterrein en de Zuid-Willemsvaart vanaf de

voormalige trambrug (afb. 30).

Over deze verkoop doet nog steeds een verhaal de ronde. Carel Frederik Weselman zou deze koop door de Vlisco al bevestigd hebben. Ongetwijfeld ligt het voorkeursrecht, dat de Vlisco in 1909 verkreeg op aankoop van de zuidelijk kasteeltuin aan dit verhaal ten grondslag. Maar in dit geval ging het initiatief uit van de Vlisco en niet van de gemeente. Ook als de katoenfabriek nog een voorkeursrecht tot koop gehad zou hebben, was de gemeente niet verplicht te verkopen. De Vlisco zette de gemeente echter onder druk de gewenste grond te verkopen, met de dreiging

anders de beoogde uitbreiding van de fabriek over te brengen naar Lommel in België.

Na eerst in een geheime raadsvergadering over de verkoop te hebben gediscussieerd, besloot de raad de geheimhouding op te heffen en in het openbaar verder te gaan. Burgemeester A.J.W.M. Moons (1938-1955) gaf de discussie tijdens deze openbare raadsvergadering van 11 september 1950 meteen een draai in de door hem gewenste richting. Hij sprak uit, dat hij van oordeel was, dat men over enkele jaren zal zijn vergeten dat dit stukje grond ooit deel heeft uitgemaakt van het stadspark...

➤ *Afb. 30. Een beeld van het kasteelterrein in 1935. Onderaan in het midden ligt de trambrug. Aan de overzijde van het kanaal staat het gebouw '1911' van de Vlisco. Vóór dat gebouw loopt de weg, die in 1950 als laatste stuk kasteeltuin aan de katoendrukkerij verkocht werd. Het gedeelte, dat in 1921 overging naar de Vlisco is nog vrijwel leeg. Hier liet de fabriek in de Tweede Wereldoorlog een enorme turfhoop opstapelen. Op de foto is goed te zien hoe groot de achtertuin van het kasteel aan het einde van de negentiende eeuw was. Sinds 1950 staat de erf-scheiding weer zo ongeveer op de plaats waar in 1545 de stadswal lag.*

Alleen raadsleden J. Bungeners en J. Raymakers hielden een pleidooi voor het culturele belang van dat stuk kasteelpark. F.J. van Thiel maakte de opmerkingen van zijn collega's wat concreter en vond: 'Een gedeelte van het mooiste terrein waarover de gemeente beschikt, wordt thans opgesoupeerd. Daarmede mag niet worden voortgegaan. Het is daarom nodig, dat het gemeentebestuur zich te dezer zake thans uitdrukkelijk uitspreekt.'

Burgemeester Moons antwoordde daarop, 'dat van dit college van burgemeester en wethouders nooit of te nimmer meer een voorstel zal komen om door

verkoop aan particulieren nog iets van het park af te staan.' Hoewel ook de toenmalige raadsleden wisten dat dit 'nooit of te nimmer' van Moons maximaal drie jaar zou duren, ging de gemeenteraad met veel gevoel voor economische druk akkoord met de verkoop. In 1953 werd een nieuwe gemeenteraad gekozen, waarbij J. Boelen, H. van Ekert en J. van Nunen opnieuw tot wethouder werden gekozen.

Liegbank

De 'liegbank' behoort bij de Helmondse folklore. Deze bank is na de verbouwing van het kasteel tot raadhuis gemaakt en opzij

van het kasteel geplaatst. De hardstenen witte randstukken en de zijstukken van deze 4,6 meter brede bank zijn afkomstig van de trap naar de oude hoofdingang op het binnenplein (afb. 31).

In 1971 moest de bank nodig gerestaureerd worden. Bij die gelegenheid schreef Jan Traverse in het Helmonds Dagblad, dat hij verwachtte in geen dertig jaar meer over de liegbank te hoeven schrijven. Met het voornemen van juni van dit jaar om de bank weg te halen voor het aanleggen van de nieuwe kasteelbrug, heeft hij dat net niet gehaald.

➤ *Afb. 31: De enige echte foto van de liegbank, gemaakt door J. Hegeman tussen 1923 en 1926. Op de foto zitten van links naar rechts: Francis van Kuijk (geboren 1864, vertrokken uit Helmond in 1942), Francis Verhappen (geboren 1858, vertrokken uit Helmond in 1932), Antonie Dirks (geboren 1850, in 1931 vertrokken naar Beek en Donk), Joannes van de Waarsenburg (geboren 1860, overleden in 1927), Johannes L. Voets (geboren 1852; in augustus 1926 naar Mierlo verhuisd), Johannes Franciscus (Frans) van Oekel (geboren in 1849 en overleden in 1929), Petrus van Oekel (geboren in 1843. Hij was een broer van Frans. Hij overleed in 1935), Johannes de Waal (geboren 1841 en overleden in 1930). Of de meest rechtse persoon J. de Waal is, is niet zeker. Het kan ook Augustinus van de Velde zijn (1849-1936).*

Inrichting park

De nog jonge dienst Publieke Werken (PW) van de gemeente (opgericht in 1918) is in 1921 belast met het onderhoud van de openbare groenvoorzieningen. PW gaat in het kasteelpark meteen aan de slag. Tuinarchitect Leonard

Springer uit Haarlem wordt speciaal voor dit karwei in de arm genomen. Hij adviseert ondermeer een lage muurverbinding te maken tussen de twee duiventrens en de grachtmuur bij de brug.²⁶ (afb. 32) In maart 1921 en november 1922 levert Springer ontwerptekeningen af (afb. 32a).²⁷ In

1923 worden talloze oude bomen gerooid.

Een vergelijking van de (lucht)-foto's uit de jaren twintig tot zestig maakt veel duidelijk van de transformatie die het park doormaakte. Krijgen we begin jaren twintig nog een idyllisch beeld voorgeschoteld, tien jaren later is dat al drastisch veranderd (afb. 33, 34). Van het tussen de bomen verstopte kasteel, zoals op te maken valt uit het gebruik van het kasteelterrein in 1830, is niets meer over. In 1965 is de achtertuin is gedecimeerd tot ongeveer veertig meter en het gedeelte dat nog als park aangemerkt kan worden, heeft door de gazons een erg open karakter gekregen (afb. 35 en 36). De Aa is ondergronds verstopt, waardoor de bruggen erover konden vervallen. De ingang van het park bij de kasteelpoort is opengebrouwen en door de nieuwe winkelpanden begint de kasteeltuin voortaan wat verderop in de kasteellaan, voorbij de huidige Parkweg.

De oude Wilhelminaschool, later fabrieksschool van de Vlisco, werd echter niet gesloopt ten behoeve van een doorgang naar de Wiel, maar in 1923 voorzien van bogen (afb. 37). Daarmee ging het gebouw

dienst doen als poort naar de kasteeltuin. De hoofdbode van de gemeente, Jef van Leunen, kreeg het pand ter beschikking als woning.

Van het gebied ten noorden van het kasteel is het stukje oude oprijlaan zo ongeveer het enige dat rest van de vroegere plezier-tuin.

Vanaf 1955 plaatst de gemeente kunstwerken in de kasteeltuin. Het eerste beeld is een geschenk van de in 1955 scheidende directeur van de Vlisco, P. Fentener van Vlissingen. Het is 'Aglaia', een van de drie Gratiën, van beeldhouwer Aristide Maillol uit 1944 (afb. 38). In 1960 krijgt Aglaia gezelschap van 'de Kraanvogel' van Theresa van der Pant en 'Icarus' van Wander Bertoni.

Tegenwoordig staan tien kunstwerken in de kasteeltuin te pronken.

Bijgebouwen weg

De gemeente sloopt in februari 1923 de bijgebouwen van de oude neerhof, die tot 1921 in gebruik waren als stallen, loodsen en garage. Alleen de twee 'duiventorens' mogen blij-

➤ *Afb. 32: Auto's op het voorplein, circa 1928. Fotografie onbekend.*

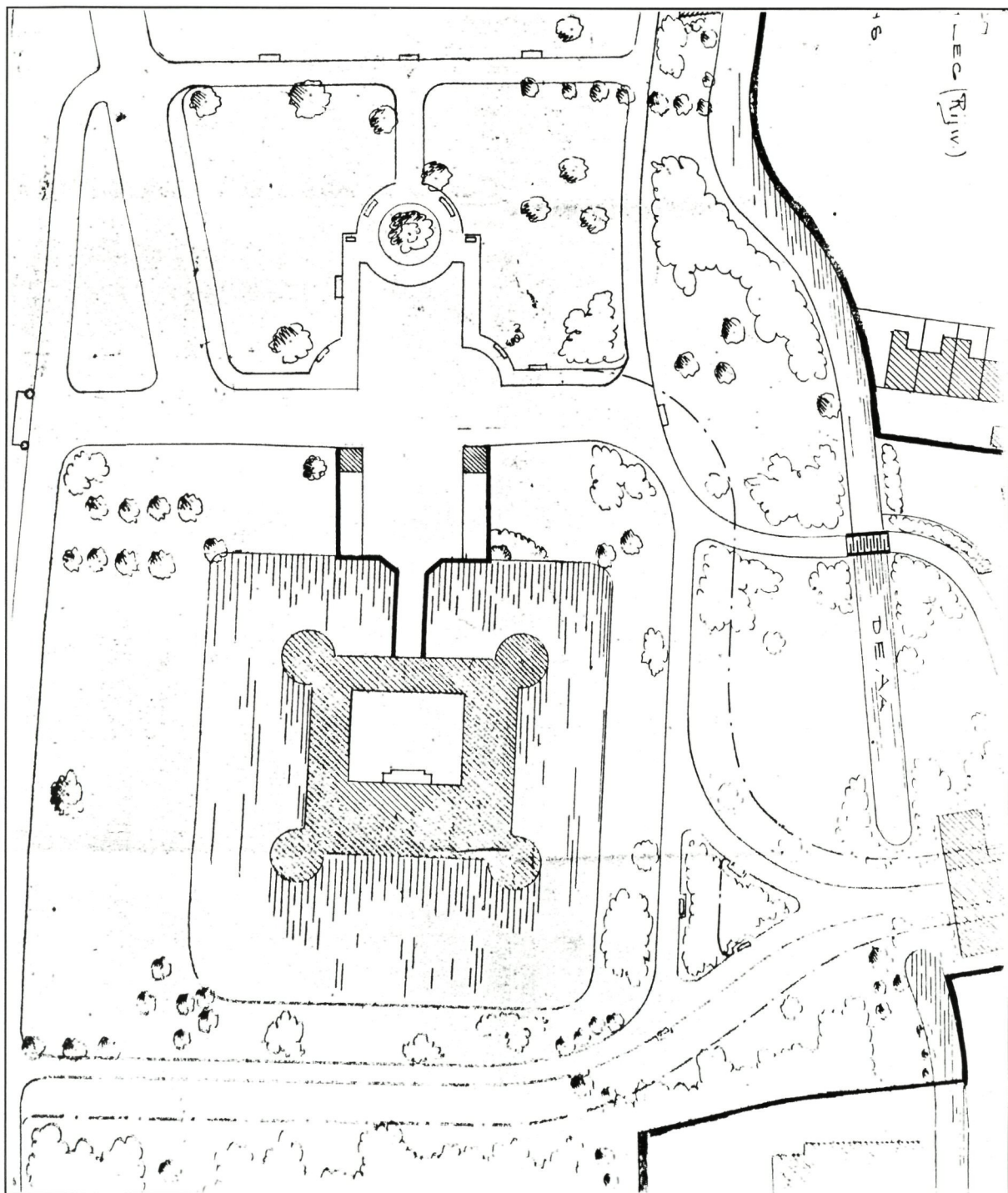
ven staan (afb. 39). Ook de serres van de moestuin verdwijnen bij de herinrichting van het kasteelpark.

De eeuwenoude kasteelpoort (afb. 13, 40) moet wijken voor de ontsluiting van de binnenstad. In 1948 haalt de sloper het eigenlijke poortgebouw neer. Vanaf dat moment wordt de kasteeltuin feitelijk

➤ *Afb. 32a: Een gedeelte van het ontwerp door L. Springer, november 1922*

opengesteld voor door-
gaand autoverkeer. De
nieuwbouw met winkels
trekt de gevelwand recht
tot aan de Parkweg.

Het tuinhuisje aan de Zuid-
Willemsvaart (afb. 41) is na
het midden van de jaren
dertig opgeruimd.

AANLEG TRAVERSE

De aanleg van de Traverse heeft een geweldige commotie teweeg gebracht in het Helmond van de jaren vijftig en zestig. De Traverse maakte deel uit van de vernieuwings- en uitbreidingsplannen, die de stedenbouwkundige professor Froger uit Delft in 1952 op verzoek van het gemeentebestuur had ontworpen.

In de periode van wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog was in het

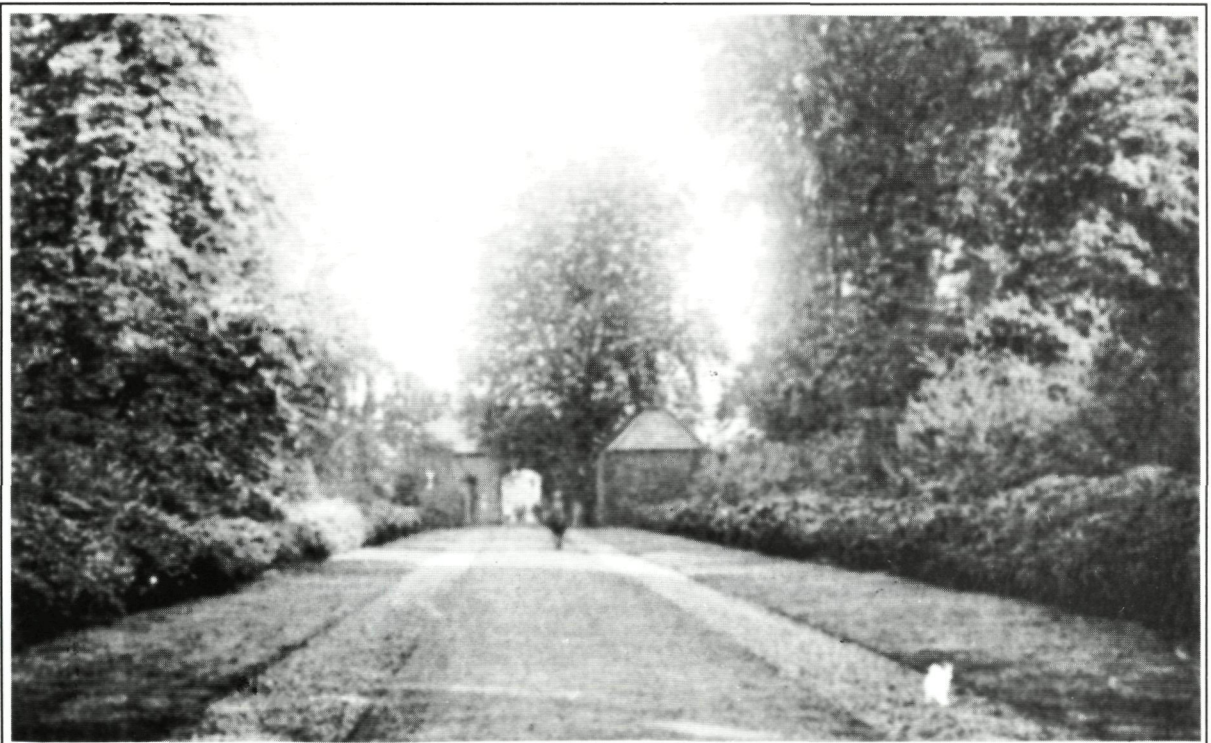
➤ *Afb. 33: De kasteellaan met op de achtergrond de poort, circa 1925. J. Heerman was de fotograaf.*

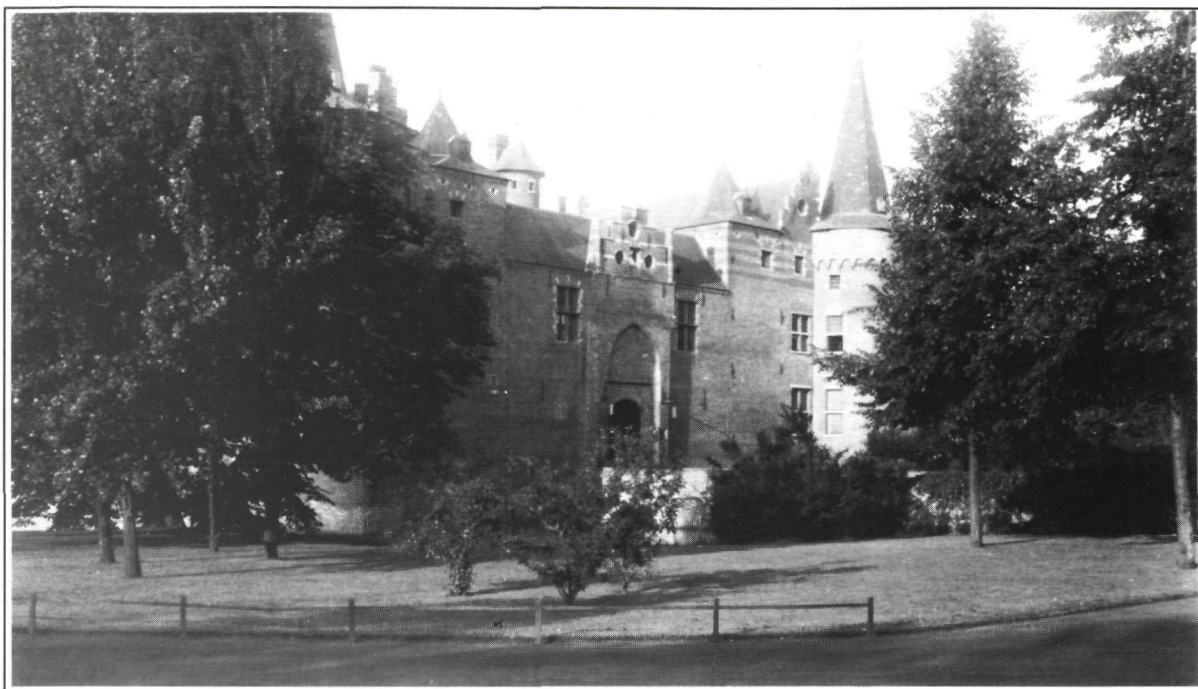
hele land grote aandacht voor infrastructurele werken. Veel gemeentebesturen voelden de drang om hun stad 'op de kaart te zetten' via grote ontsluitingswegen.

Helmond telde in 1950 ongeveer 38.000 inwoners en was toe aan een nieuw uitbreidingsplan. De Veestraatbrug vormde al decennialang een enorm knelpunt. De Delftse stedenbouwkundige ging bij zijn plannen voor Helmond uit van de gedachte dat wegen die met een grote boog om steden waren

aangelegd, niet voldeden. De kern van zijn redenering was: door met een boog om de stad heen te rijden, blijft de stad onzichtbaar. Dat nodigt niet uit tot kennismaken. Nee, met een weg door het centrum zorg je voor een ideale ontsluiting van de stad.

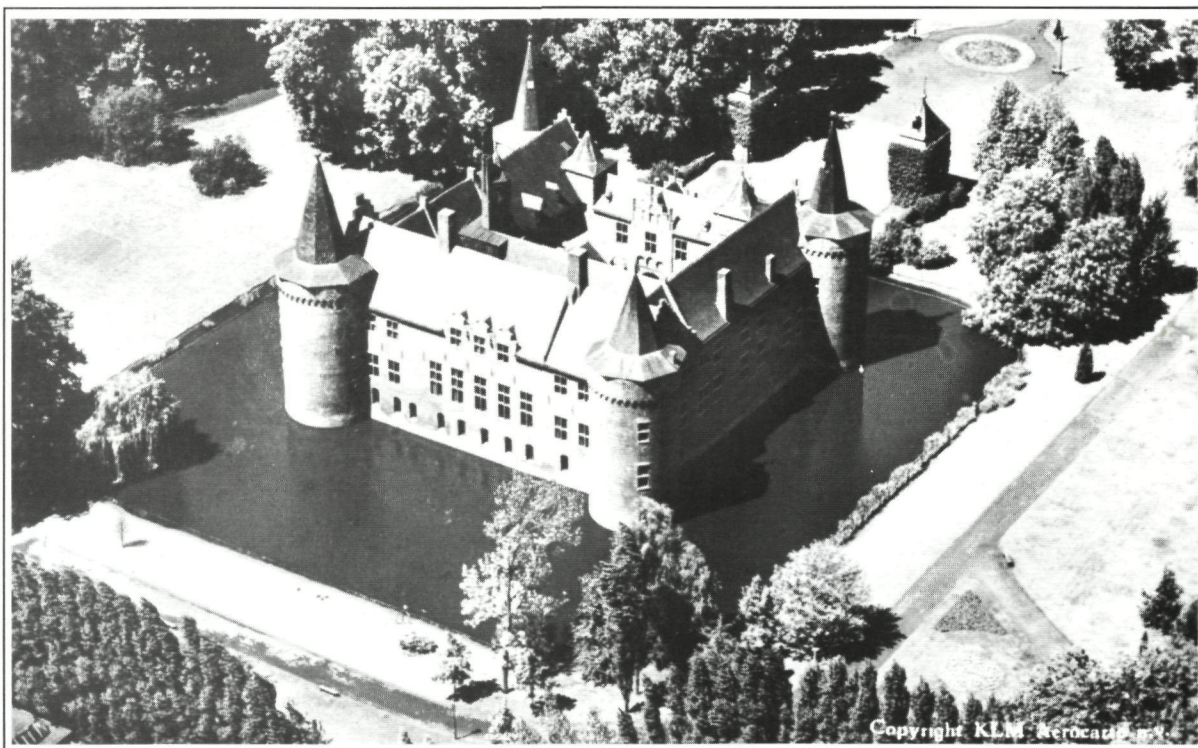
De overgrote meerderheid van de Helmondse gemeenteraad ging mee met de denkbeelden van de heer Froger. De bevolking begreep er niets van. Slechts één politieke partij, de Anti-luchtbrugpartij onder leiding van heer J.

➤ *Afb. 34. J. Hegeman maakte ook deze foto, in 1931.*

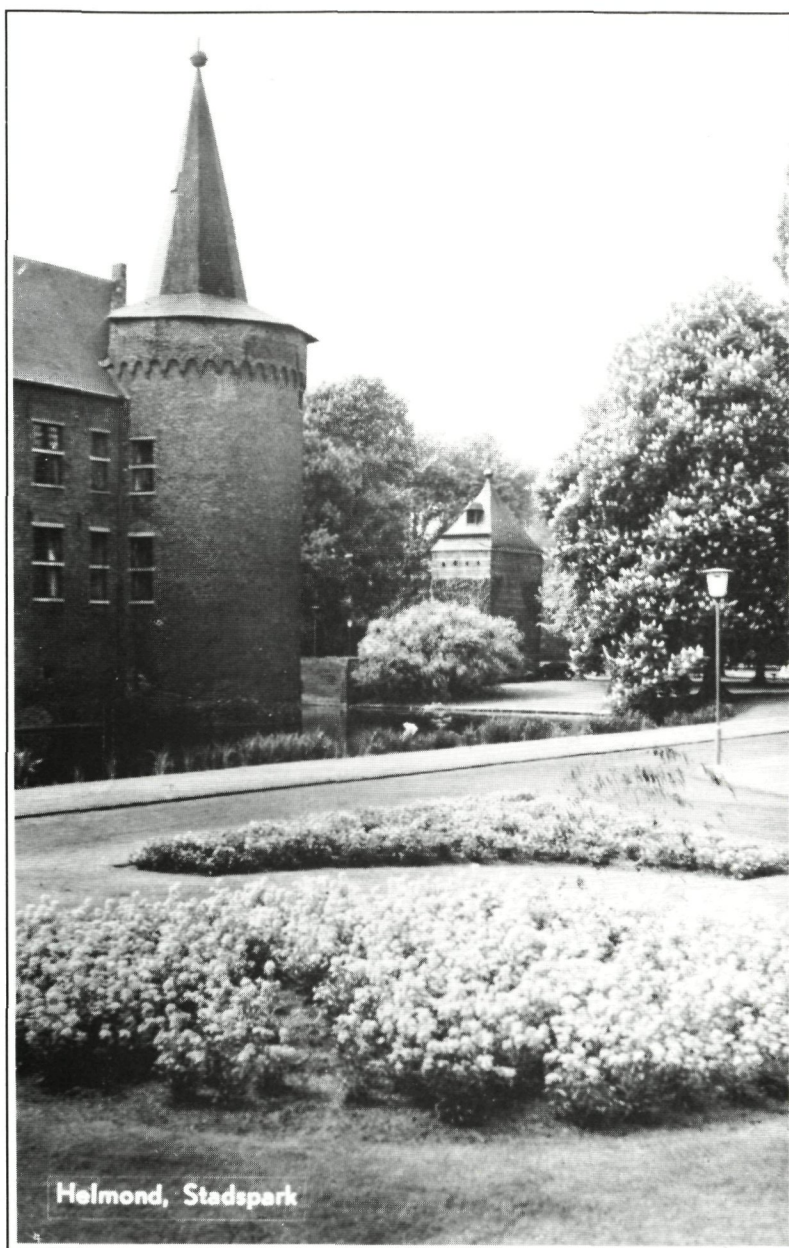
➤ *Afb. 35. Het open karakter van het kasteelpark komt op deze foto uit 1934 duidelijk uit. Foto: KLM Aerocarto.*

Overzier, verzette zich. (afb. 35a). Dat leverde zijn partij in mei 1953 vier van de vijftientig raadszetels op. De leden van de Anti-luchtbrugpartij staken veel energie in alternatieve plannen zonder de Kasteel-*Traverse*.²⁸ Het mocht niet baten.²⁹

Hele kranten zijn volgeschreven met protesten van verontwaardigde burgers. De bezwaren spitsten zich toe op de 'luchtbrug', die een groot stuk kasteeltuon zou gaan opslorpen (afb. 42, 43). Eén voorbeeld uit vele: in een Helmondse Courant uit mei 1953 laat ene 'Aeneas' ons het volgende weten: *'In verscheidene bladen, o.a. laatstelijk in De Tijd, is ook de oppositie tegen de schending van de kasteeltuon afgedaan als 'n zaak van sentiment. Dat is nu typisch*

iets van onze 20e eeuwers. Terwijl men in den lande steeds meer en dringender gaat roepen om recreatiemogelijkheden voor de stadsbewoners en de vrees, dat er mettertijd in de nabijheid van de stad geen groen meer zal zijn, zich steeds meer materialiseert, gaat men hier rustig een uniek stuk park opofferen

➤ Afb. 35a: Verkiezingsadvertentie mei 1953.

➤ Afb. 36: Een stukje park aan de oostzijde van het kasteel, 1956. Foto-graaf onbekend.

aan een problematische oplossing van een verkeersprobleem. Ging het alleen om een stukje kasteeltuon, zoals destijds voor

de uitbreiding van de fabriek van Van Vlissingen, men zou er nog vrede mee kunnen hebben. Doch terwijl men zich beklagt over het onaesthetisch aanzien van de fabriek aan de zuidkant, wil men de lelijke wal van de Frogerweg, de stank en het lawaai van zoveel honderd paardsdiesels aan de noordkant van het kasteel-raadhuis letterlijk tot op de trappen binnenhalen.[...] De rust, de intimiteit zullen, mocht de weg er komen, uit het park verdwijnen, voor zover er dan nog van een

park sprake zal kunnen zijn. Het wordt niet meer dan een voortuintje bij een huis van de woningbouw! [...] Er blijkt maar weinig ontzag van Froger en zijn aanhangers voor ons park. Ook al weer de geest van de eeuw. Alles is ondergeschikt aan de materiële menselijke activiteit.

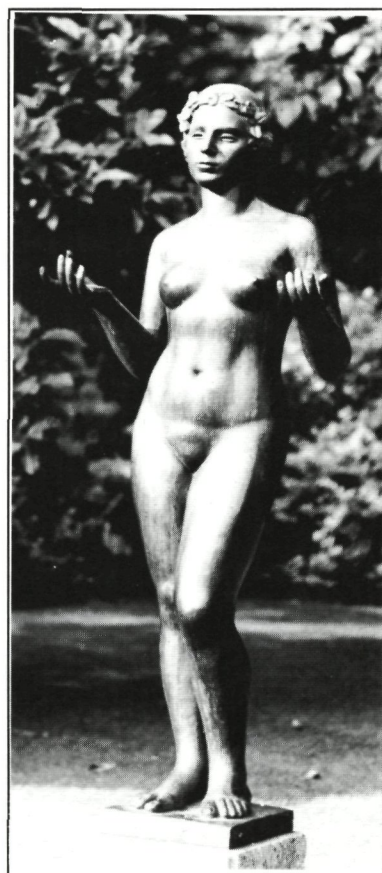
We herinneren ons nog allemaal met hoeveel tegenzin de raad destijds zijn goedkeuring heeft gehecht aan de verkoop van het 'staartje' van het park bij de voormalige trambrug. Dure eden zijn gezworen,

dat het de laatste keer zou zijn, omdat het nou eenmaal moest voor behoud van de werkgelegenheid. Dat was eens maar dan ook nooit meer. En nu?'

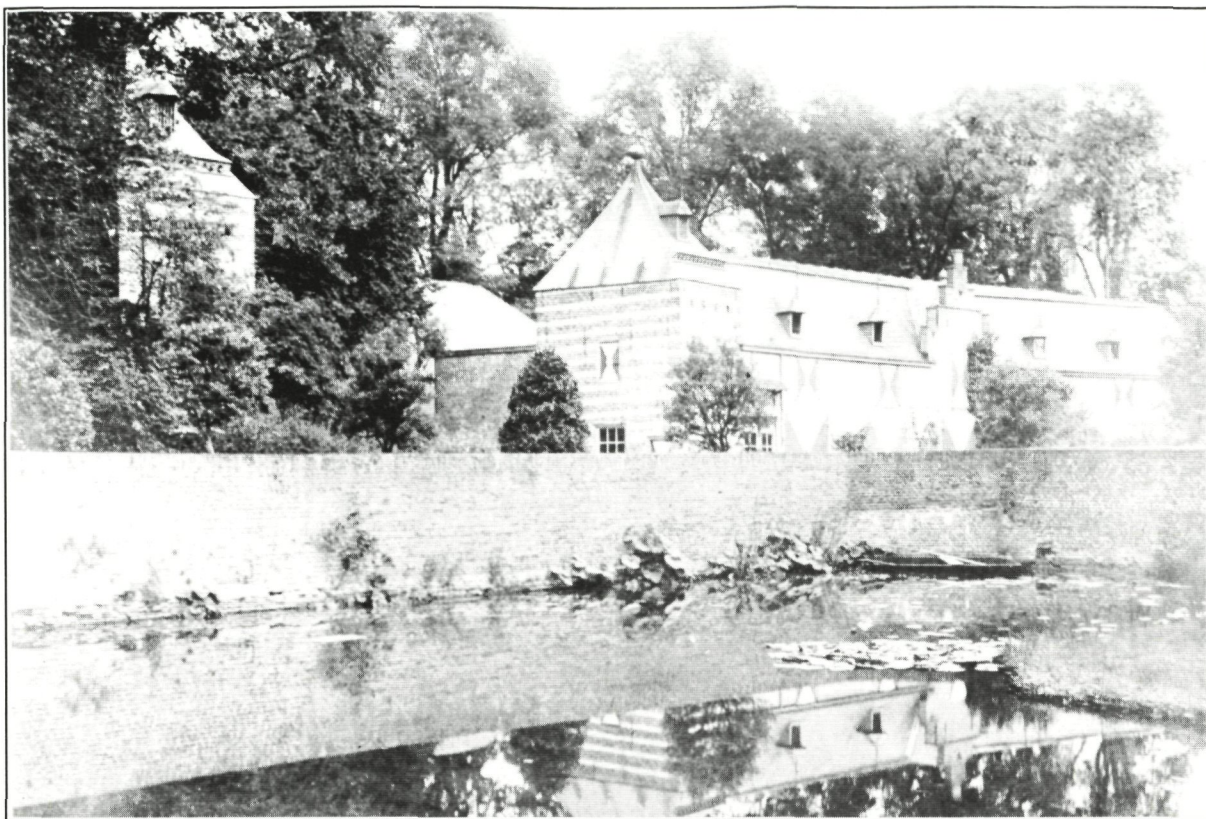
In 1961 stelt de gemeenteraad definitief de plannen voor 'vernieuwing en uitbouw van de stadskern' vast. Twee jaar later slaat burgemeester J. Sweens de eerste heipaal. Medio 1966 is het werk tussen Warandelaan en Koninginnewal klaar (afb. 44). Met een feest dat vierentwintig uur duurt wordt de toekomstige verkeersstroom welkom geheten. De officiële ope-

➤ *Afb. 37: Pierre van de Meulenhof liep op nieuwjaarsdag 1980 onder de poort aan de Wiel het park in.*

➤ *Afb. 38: Het eerste beeld van de beeldentuin: Aglaia van de kunstenaar Maillol. Aglaia is een van de drie Gratiën uit de Griekse mythologie. Het beeld werd door P. Fentener van Vlissingen aan de gemeente geschonken ter gelegenheid van zijn afscheid als directeur van de Vlisco in 1955. Fotograaf: Prinses.*

ning gebeurt door minister Suurhof van Verkeer en Waterstaat, in het bijzijn van onder meer de kersverse burgemeester J. Geukers. De gevolgen voor de kasteeltuin zijn groot. Van

de voortuin verdwijnt een fors stuk om plaats te maken voor een betonnen gevaarte van vijftientig meter breed en vier meter hoog (afb. 45, 46). Op het kale voorplein krijgen tien-

tallen auto's een parkeerplaatsje. Parkweg en Kegelbaan, maar - dwars door de kasteeltuin - ook Smalle Haven en Kasteellaan krijgen een functie in het verwerken van het alsmaar toenemende autoverkeer.

➤ *Afb. 39: De bijgebouwen, zoals ze aan het begin van de twintigste eeuw voor de hoofdingang van het Helmondse kasteel stonden. Fotograaf onbekend.*

➤ *Afb. 40: De kasteelpoort, gezien vanaf de Veestraatbrug. Fotograaf onbekend.*

HERINRICHTING NA 1970

Sinds de aanleg van de Traverse zijn meerdere malen plannen ontwikkeld om te komen tot een opwaardering en uitbreiding van het stadspark. In 1973 zijn plannen voor een nieuw stadskantoor in de maak.

Volgens een krantenartikel³⁰ 'van een onzer ver-

slaggevers' heeft de architect van het nieuwe stadskantoor, K.L. Sijmons, een aanzet gegeven tot een studie naar het uitbreiden van het stadspark tot aan het terrein van Everts en Van der Weyden. Daar zal het stadskantoor gebouwd worden.

Het college van B. en W., raadsleden en stadsplanners schijnen zich op dat moment te buigen over het vraagstuk 'Is het mogelijk om het door industrie en auto danig aangevreten stadspark weer in enige luister te herstellen door er

een andere vorm aan te geven?' Het idee van de architect was om het park te verlengen via de Wiel en het Beugelsplein tot het nieuwe gebouw van de gemeentesecretarie. Na deze publiciteit(ssunt?) blijft het verder stil rond dit plan...

Begin jaren tachtig maken de Plantsoenendienst en Publieke Werken serieus werk van de herinrichting van het kille voorplein tussen kasteel en Traverse. Het gemeentearchief beschikt over een mooie ontwerp-tekening door de plantsoenendienst uit 1980³¹. Een subsidie van zes ton laat de ambtelijke molens in 1983 ineens sneller draaien. De ontwerpers krijgen de opdracht om zowel samenhang aan te brengen tussen kasteel en -plein, als ook tussen beide en de stad. Een eerste ontwerp krijgt nogal wat kritiek in de raadscommissies. In dat plan is op de plaats waar het parkeerterrein ligt, een nog groter ovaal evenementenplein geprojecteerd. Het zicht op de Traverse met de eronder geparkeerde auto's zal worden weggenomen door een gebo-

➤ *Afb. 41: Wie weet wanneer dit tuinhuisje is gesloopt? De foto dateert uit 1933 en werd in de Brabantse Illustratie gepubliceerd. Het stond langs de Zuid-Willemsvaart, ter hoogte van de grote constructiehal van Revemann.*

Er vervallen 87 parkeerplaatsen, terwijl er 25 voor terugkomen op de oude toegangsweg naar het kasteel.

Een onderschrift bij een afbeelding van de eerste plannen in het Helmonds Dagblad van 25 november 1983 móet hier geciteerd

Plein

Als twee weken later de gemeenteraad moet besluiten over de herinrichting, zijn de ontwerpen aangepast. Het ovale plein is kleiner geworden en de afwerking van de Traverse krijgt meer aandacht. De dichte haag ter afscherming

van het plein is vervangen door leilinden. Hoofdgedachte bij het nieuwe ontwerp is nog steeds een plein waar ook activiteiten kunnen plaatsvinden. Een aantal commissieleden blijft in een ingelaste vergadering moeite houden met de asfaltweg voor het

worden: 'In een verdere toekomst, als het kanaal is omgeleid, zal de Kasteellaan kunnen verdwijnen en een wandelpad worden in de kasteeltuin.' Deze tekst komt ongetwijfeld uit het ontwerp.

➤ *Afb. 42: De brug over de Aa bij de Wiel circa 1965. Op het paaltje staat: 'Verboden voor alle voertuigen en rijwielen.'* Foto-graaf: Th. Van Mierlo.

kasteel. 'Die steekt maar lelijk af met de geplande sierbestrating'.

De raadsleden willen groen, groen en nog eens groen voor het kasteel. Wethouder Jan van der Zanden kan niet anders

➤ *Afb. 43: De Traverse slokte een flink stuk kasteeltuin op. In 1963 begonnen de werkzaamheden. Links achter is het consultatiegebouw te zien van het Wit-Gele Kruis aan de Smalle Haven. Fotograaf onbekend.*

dan meegaan met hun wens. Op 11 januari 1984 presenteert hij een derde plan. Het idee van een plein is verlaten en vervangen door een tuin met veel groen, bloemen en haagjes. Het bleek ineens mogelijk om zonder verkeers-juridische complicaties het

stukje Kasteellaan voor de beide duiventorens in een klinkerpleintje te laten opgaan. Daardoor kon het hele ontwerp op de schop. Ook in dit ontwerp wordt er vanuit gegaan, dat de hele kasteeltuin na het gereedkomen van de kanaal-omleiding wordt afgeslo-

ten. De expositiezaal van 't Meyhuis zal worden uitgebreid en daar zal ook een artotheek komen.³² Half april 1985 wordt de kijken wandeltuin officieel geopend (afb. 48), tegelijk met het verbouwde Meyhuis en de artotheek.³³

VERTREK BEGEMANN EN PLANNEN BOSCOTONDO

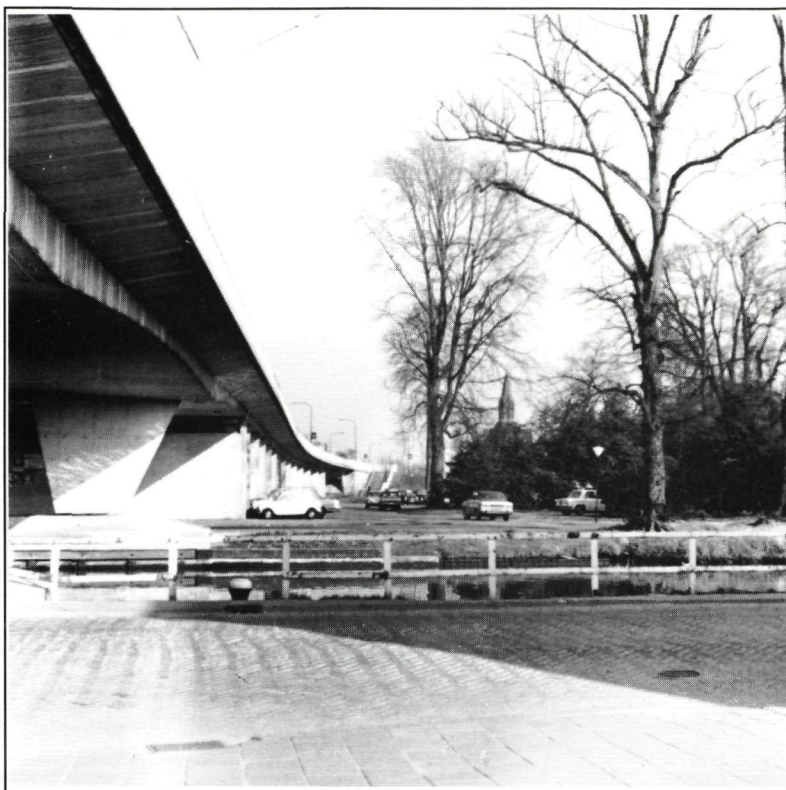
De firma Begemann was jarenlang een van de grootste werkgevers in Helmond. Het bedrijf werd in 1871 opgericht en vervaardigde gedurende meer dan honderd-twintig jaar talloze bruggen, reservoirs, tanks en ander constructiewerk. Begemann was ook bekend door (centrifugaal)pompen. Duizenden daarvan heeft het bedrijf over de hele wereld geleverd.

In het begin van de jaren tachtig van deze eeuw kwam de verhouding van

➤ *Afb. 44 en 45: En dit was het resultaat. Fotografen onbekend.*

vreemd en eigen vermogen volkomen scheef te liggen. Het voortbestaan van het bedrijf kwam in gevaar. Geldschietters verloren het vertrouwen en dreigden de geldkraan dicht te draaien.

J.A.J. (Joep) van den Nieuwenhuijzen kwam in beeld. Begemann werd door Joep van den Nieuwenhuijzen overgenomen.

Hij verdiende met deze en soortgelijke overnames het predikaat 'bedrijvendokter'.

De door de overheid opgelegde milieuwetgeving was voor het bedrijf bepalend om Helmond begin 1993 te verlaten.³⁴ Met ongeken-de voortvarendheid liet wethouder Jan van der Zanden van Stedelijk Be-heer de gebouwen slopen,

zodat een plaatsing van de grote constructiehal op de rijksmonumentenlijst werd voorkomen.³⁵

Het Begemannterrein was rijp voor een complete her-inrichting. Aan plannen geen gebrek. In 1996 koos de gemeenteraad uiteindelijk voor het prestigieuze Boscotondo, ontworpen door de Italiaan Natalini.

KANAALZONE VANAF 1975

Al vanaf de jaren zeventig zijn met de regelmaat van de klok onderzoeken uitgevoerd naar mogelijkheden om de kanaalzone opnieuw in te richten. Twee doctoraalstudenten van de Landbouwhogeschool Wageningen, Thijs Boone en Jeroen de Vries, deden in 1977/78 onderzoek in Helmond.

Hun reden voor het maken van deze scriptie was de toenemende behoefte bij steden om de vormgeving binnen de stad in een samenhangend verband te brengen, zoals dat sinds 1945 meer en meer de gewoonte was in de landschapsarchitectuur.

Samenhangende vormgeving wordt gerealiseerd door:

- inpassen van bestaande elementen
- streven naar geleidelijke ontwikkelingen
- herkenbaar houden van historische processen.

Bij het opstellen van hun doctoraalscriptie was Helmond een stad van circa 60.000 inwoners. De schrijvers hielden rekening met het omleiden van het kanaal en het verdwijnen van de industrie uit de kanaalzone rond het cen-

trum. Zij constateren: 'Ondanks dat veranderingen in de kanaalzone onvermijdelijk zijn, bestaan er binnen de gemeente Helmond nog geen uitgewerkte plannen voor dit gebied.'

Ideeën ontlenen

Boone en De Vries kwamen tot drie 'ideeënschetsen' voor de toekomstige ruimtelijke indeling van de kanaalzone: een industrie-model, een woningbouw-model en een parkmodel.

➤ *Afb. 46: Vanuit de lucht zag de omgeving van het kasteel er in 1971 zo uit. De witte straat onderaan is de Veestraat. Smalle Haven, Kasteellaan en Wiel zijn goed herkenbaar, evenals het forse parkeerterrein voor het kasteel. Fotograaf: KLM?*

➤ *Afb. 47: Een opname uit 1940 van fotograaf Meulendijks.*

en te ontwikkelen voor het Helmondse kanaal. Vier gerenommeerde stedenbouwkundige bureaus kregen van de gemeente in januari 1988 de opdracht ideeën te spuien over de toekomstige inrichting van de kanaalzone, in relatie tot de overige stadsdelen.

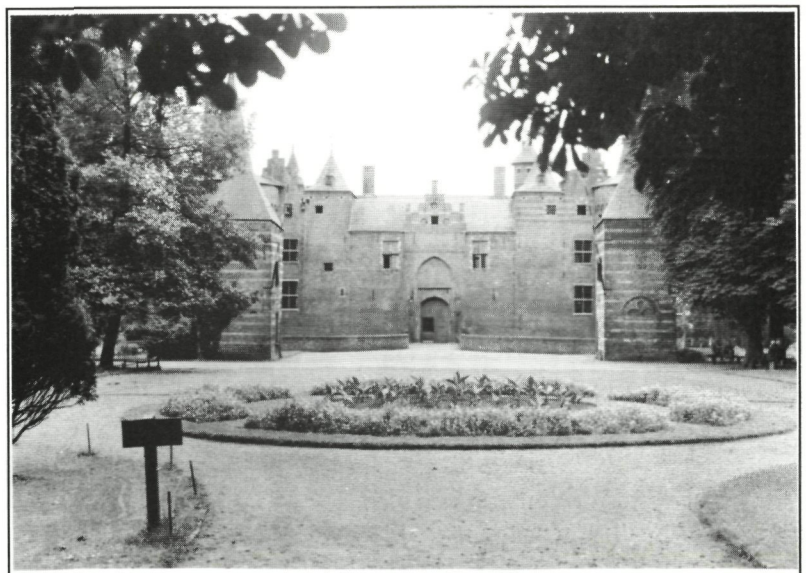
Half april moesten hun inzendingen voor deze prijsvraag binnen zijn. De vier plannen moesten bruikbare

Zij schrijven te hopen, dat hun scriptie de gedachtevorming over de ontwikkeling van de kanaalzone steunt en dat er ideeën aan te ontleen zijn.

Zij zijn daarin geslaagd. In alle latere plannen komen de basisideeën van Boone en De Vries terug.

Prijsvraag

Amsterdam, Delft, Vught en Groningen moesten er aan te pas komen om idee-

➤ *Afb. 48: Ter vergelijking met foto 47 een andere uit 1985 van L. van der Zanden, de fotograaf van de archiefdienst. Het voorplein van het kasteel is na een periode als parkeerplein weer park geworden.*

elementen opleveren die de gemeente vervolgens zelf in een ontwikkelingsplan zou gieten. Wethouder Sjef Jonkers van ruimtelijke ordening sprak van "een ingewikkelde vraagstelling en een interessante botsing van ideeën."³⁶

Op 17 juni werden de inzendingen gepresenteerd met een symposium dat de hele dag duurde. Dat symposium stond met name in

het teken van het al dan niet verdwijnen van de fabrieken langs het kanaal.

Inderdaad komen allerlei elementen uit deze plannen terug in de latere voorstellen. Allemaal gingen ze uit van het handhaven van de Zuid-Willemsvaart door de stad, soms verbreed, soms versmald. De Kasteeltraverse slopen kwam voor in twee plannen en de kanaaloevers verbinden ter hoogte van het kasteel in alle plannen. 'Omslag' deed dat ter hoogte van het kasteel, 'Pendule' door het park 'over het kanaal heen te tillen' naar het Begeermann-terrein met verschillende bruggetjes. 'Equili-

brium' stelde een nieuw museum voor op de plaats van 't Meyhuis en torens om begin en einde van de binnenstad te markeren. "

Kanaalachtig

Het meest 'kanaalachtig'³⁷ was het plan 'Grand Canal' dat het bestaande kanaal meer aanzien gaf door het te omzomen met bomen, een markant gebouw en een groot plein. De kasteeltuin zou na afbraak van de Traverse aanmerkelijk vergroot worden en de Aa zou weer worden opgegraven tot aan het Speelhuis. Veel Helmonders zullen zich in deze uitgangspunten kunnen vinden.

De eerste prijs (80.000 gulden) ging naar het Delftse Bureau OD 205 dat verantwoordelijk was voor Equilibrium. Zij haalden de Traverse weg uit de kasteeltuin door deze aan de westzijde op de kanaaldijk

af te laten buigen naar de spoorbrug. Dit plan kreeg ook de publieksprijs.

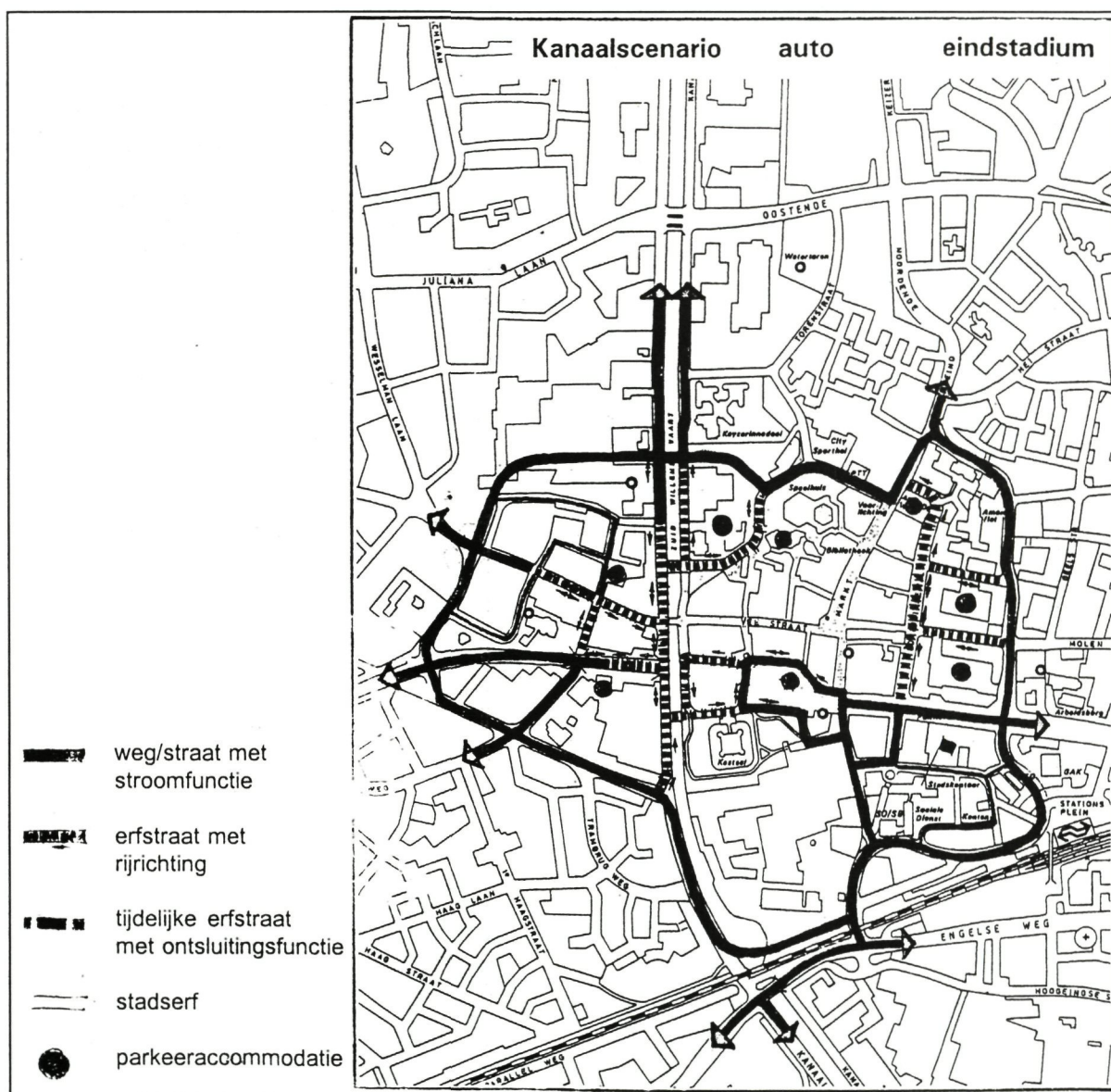
Structuurvisie

1988 was ook de periode waarin de term 'kwaliteit in onze steden'; te pas en te onpas opgeld deed. Termen die ook steeds vaker voorkomen in de plannen

van de gemeente Helmond. Op 5 september 1989 stelde de gemeenteraad het Draaiboek Ontwikkeling Centrum vast en september 1991 volgde het Algemeen Structuurplan Helmond. Augustus 1993 presenteerde het gemeentebestuur de Structuurvisie Centrum Helmond.

"Het unieke gegeven van

➤ **Afb. 42a: Het verkeers-circulatieplan voor de binnenstad.**

een middeleeuws kasteel en kasteelpark, dat praktisch in de oude stad ligt, is een sterk punt van het Helmondse stadshart. Dit gegeven zal optimaal gepresenteerd en benut moeten worden. Het kasteelpark, die (sic) in het verleden te zeer verkleind is, zal – zo mogelijk – worden uitgebreid. Essentieel bij de aanpak van het kasteelpark is het verbeteren van de ruimtelijke en functionele relatie tussen de oude stad en het park.³⁸

Deze structuurvisie is een van de eerste plannen

➤ *Afb 49: Op deze hoek komt – rechts – de Kasteelbrug over het kanaal te liggen. De foto dateert van vóór 1921. Aan de rechterzijde is de erker te zien die J.B. Kam ontwierp voor de werkkamer van Carel Frederik Wesselman IV. Fotograaf onbekend.*

waarin (o.a. op pag. 31) de Westendebrug en de Vlis-cobrug voorkomen als hoofd-verbindingsroutes voor autoverkeer over het kanaal. (zie de paragraaf 'Brug verder' op pag. 53)

Kernstad(s)visie

De 'kernstadsvisie' van Helmond, verwoord in de nota 'Naar een dynamisch evenwicht' is in april 1999 door de gemeenteraad

vastgesteld. In deze nota staan de stedelijke ambities van Helmond tot 2010 beschreven.

Enkele citaten van de mooie voornemens:

'De aanwezige historische, ecologische, recreatieve en milieukwaliteiten in en om de stad zijn [in 2010] behouden en waar mogelijk nog versterkt. Als de groei van de stad zou hebben geleid tot een aantasting van

➤ *Afb. 50: In het collectieve geheugen van de Helmonder zit dit beeld van de kasteellaan verankerd. Zó hoort de laan er uit te zien: lommerrijk, rustiek, en autovrij. Verkeerscirculatieplannen van deskundigen ten spijt. Foto: graaf Meulendijks, circa 1940.*

de genoemde kwaliteiten, is kwaliteit gegaan voor mooie woorden.' (pag. 3)

'Helmond ontleent [in 2010] haar identiteit aan haar geschiedenis, monumenten, historisch belangrijke gebouwen en gebieden, groene omgeving en haar verblijfs- en leefklimaat.' (pag. 3)

En op pag. 5: 'Culturele en historische elementen maken veel nadrukkelijker deel uit van de beleving van het Helmondse hoofdwinkelcentrum.'

'Het actuele beleid is er op gericht veel nadrukkelijker monumenten en historisch belangrijke gebouwen te koesteren.' (pag. 9)

Cultuurbeleving

Aandachtspunten voor de 'sociale pijler' van de kernstadsvisie zijn onder meer: 'De cultuurbeleving en het culturele voorzieningenniveau van Helmond dient te worden versterkt. Dit heeft vooral betrekking op het beter benutten van de be-

staande culturele kwaliteiten van de stad.' en: 'Tenslotte maken ook de Helmondse monumenten en de karakteristieke gebouwen en plekken deel uit van de culturele uitstraling van de stad.'

Met de kernstad(s)visie is het nog niet uit. Vanaf de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra (Vinex) liggen tenminste tien plannen ten grondslag aan de huidige plannen met de Helmondse kanaalzone. Een belangrijke oorzaak is dat het plan van Khandekar (uit 1993) twee jaar later onderuit gehaald werd, toen een meerderheid van de gemeenteraad opeens wel voor het (op termijn) ver-

wijderen van de Luchtbrug bleek te zijn.

Nieuwe plannen bleken nodig, deels gebaseerd op de eerdere plannen. Uitgewerkt in een boogscenario en een kanaalscenario werd de keuze aan de gemeenteraad en de Helmondse burgerij voorgelegd. De bevolking had de voorkeur voor de boogplannen, maar in juni 1996 koos de gemeenteraad voor het kanaalscenario. Het kanaal (en pleziervaart daarin!) bleek toch niet zo'n obstakel te zijn als eerdere stadsbestuurders hadden uitgedragen.

Het Vinex-beleid van de rijksoverheid gaat onder meer uit van beperken van de mobiliteit en bevorderen van de bereikbaarheid per fiets en met openbaar vervoer.

De gemeente wil dat de Zuid-Willemsvaart zichtbaar blijft als karakteristiek Helmonds element. *"De kanaalzone zal geleidelijk worden veranderd in een groene verbindingszone, die vanuit het buitengebied de stad binnendringt. (...) De versterking van de ruimtelijke kwaliteit van het stadscentrum krijgt gestalte door de aanwezige historische structuur van straten, pleinen e.d. als vertrekpunt te hanteren, extra aandacht te besteden*

*aan de inrichting van pleinen en straten, de parken, het water e.d. (...) en kasteel en kasteeltuin bij het stadshart te betrekken."*³⁹

Dat laatste gebeurt door de Traverse tussen kasteeltuin en Parkweg / Kegelbaan 'open' te maken, in een lichte kleur te schilderen en met horeca en een fietsenstalling stad en park te 'verbinden'.

De kasteeltuin blijft tuin

maar aan de zuid (park)kant van de Traverse mogen wel terrassen komen. *"Het zicht op de kasteeltuin garandeert een buitengewone mooie atmosfeer voor rust, verpozing en recreatie,"* stelt het bestemmingsplan kanaalzone.

Belangrijk voor alle ontwikkelingen in de kanaalzone is de fasering. De Luchtbrug verdwijnt op

Negentien eiken

Negentien gezonde eiken van vaak meer dan een meter dik zijn in de tweede week van februari gekapt. De eiken stonden aan het kanaal langs de Kasteellaan tussen de Traverse en Helmonds liegbank. Zij moesten plaats maken voor wat een woordvoerder van de gemeente op dat moment ook nog een "bruggetje" noemt. De hele kanaalzone moet een autoluw wandelgebied worden, te beginnen met de oostzijde van het kanaal. Het verkeer zal over het bruggetje door de kasteeltuin geleid worden.

Bewoners van Boscotondo zijn niet blij met deze aantasting van hun uitzicht. "In het boekje van de gemeente was één boom verwijderd voor een klein bruggetje," aldus een van hen.

Wethouder Etienne Heslen laat weten dat dit nog maar het begin is: ook op het Havenplein zullen bomen sneuvelen. Maar geen nood, die worden verplaatst en langs het hele kanaal worden nieuwe leibomen gezet.

Niet alleen de eiken stonden in de weg, ook de liegbank gaat (tijdelijk!) verdwijnen om plaats te maken voor de nieuwe Kasteelburg. De bank moet aan de overzijde van de Kasteellaan terugkomen om achter de auto's het kanaal te kunnen zien. Hoe lang het duurt voor nieuwe bomen eenzelfde maat hebben als de ongeveer honderd jaar oude gesneuvelde eiken, vermelden de plannenmakers niet. En of de gemeente zichzelf een kapvergunning had moeten geven, blijft onduidelijk. (*Eindhovens Dagblad* 18 feb.; 2, 5 en 18 maart 1999)

(lange) termijn en dus dienen alle plannen rekening te houden met een situatie met en zonder deze sta-in-de-weg.

Voor de verkeersafhandeling in en om het centrum heeft het gemeentebestuur ook grootse plannen. Plannen die eveneens niet een-twee-drie gerealiseerd zijn. Maar al bij fase één kwam het tot een botsing met de inwoners van Helmond.

Commotie

Op vrijdag 4 juni 1999 gaat de knuppel in het hoenderhok. Jan Speelman voorspelt in Helmond Plus⁴⁰ het einde van de rust in de kasteeltuin. Hij baseert zich hierbij op een brief van de Helmondse Seniorenpartij die aan de bel trekt over het openstellen van de in aanbouw zijnde 'Kasteelburg' voor gemotoriseerd verkeer. De Seniorenpartij vraagt zich af of burgemeester en wethouders wel voldoende binding hebben met Helmond en het culturele erfgoed.

Hoewel de meeste raadsleden zich dat kennelijk niet meer kunnen herinneren, is het autoverkeer over deze brug al in juni 1998 ter sprake gekomen in de raadscommissie. Alleen de

Tunnel in 1909

De kamer van koophandel en de gemeenteraad hebben 'indertijd' een poging aangewend om, wegens het druk verkeer over de kanaalbrug aan de Veestraat aldaar van rijkswege een tunnel te doen maken onder de Zuid-Willemsvaart. Blijkens de memorie van antwoord is de minister van Waterstaat niet bereid van rijkswege een tunnel te maken, 'als behorende dit tot de taak der gemeente Helmond'. (Zuidwillemsvaart 11-12-1909)

SP en Helmondse Belangen stemden toen tegen.

Vanaf 1997 ligt het bestemmingsplan kanaalzone ter inzage. Daarin is heel duidelijk dat zowel de Kasteelbrug als de 'Havenbrug' (tussen Obragas en de Christinalaan) voor autoverkeer worden opengesteld. In ruil daarvoor wordt de Veestraatbrug (6 meter breed!) voor alle gemotoriseerd verkeer afgesloten.

En al in 1996 heeft de gemeenteraad het plan 'Inrichting Kanaalzone' goedgekeurd. Daarin is sprake van 'het garanderen van goede autobereikbaarheid maar het voorkomen van ongewenste verkeersdruk.' Op de een-na-laatste pagi-

na van het huis-aan-huis verspreide krantje 'Helmond, centrum in ontwikkeling' (voorjaar 1996) is dat met een hoop goede wil ook op de schetsen te zien.

Schetsen die ook weer terugkomen in het bestemmingsplan Kanaalzone⁴¹ Daarin wordt het autoverkeer richting kasteel en binnenstad-zuid gedwongen vanaf Boscotondo over de Kasteelbrug en Kasteellaan naar de Kegelbaan (achter de Hema) of de Wiel te rijden. Vanuit de Veestraat en van de Kegelbaan Parkweg gaat het via Parkweg en Kasteellaan weer naar de Kasteelbrug of via de Wiel dit deel van de stad uit. De andere mogelijkheid de zuidelijke binnenstad in en uit te komen is via het Groenewoud en de Zuid-Koninginnewal (afb. 48a).

Onduidelijkheid ontstaat over het aantal (vracht)auto's dat over deze weg en door de Kasteellaan zal gaan rijden (afb. 49 t/m 51). Het Eindhovens Dagblad noemt een getal van vijfduizend. De gemeente zelf rekent voor dat het er maar 1.300 zijn, net zoveel als daar nu dagelijks rijden; oftewel: 'in de spitsuren zijn dat twee auto's per minuut'.⁴² Daar komen wel 1.700 auto's per dag

bij die vanuit de Veestraat of Kegelbaan langs de kanaal van oost naar west de Kanaalburg oversteken.

Boterzacht

Het blijft een moeilijke discussie. De cijfers zijn boterzacht. De 'verkeersdeskundigen' van de gemeente Helmond kunnen alleen maar gissen en hopen dat het zal meevalen⁴³ Desnoods sluiten ze de doorgang naar de Wiel af of nemen andere verkeersremmende maatregelen. Burgemeester en wethouders laten op 9 juni weten dat de brug *'niet mag leiden tot een toename van het aantal auto's in de kasteeltuin.'* Daarbij zien ze het stuk Kasteellaan langs de Zuid-Willemsvaart kennelijk niet als kasteeltuin.

Doe dè nie

Onder de bezielende leiding van André van den Heuvel en Henri van Lieshout formeert zich het actiecomité Doe dè nie. Op 13 juni hangen zij Kasteel-Traversal en park vol met spandoeken, net voor de vergadering van de commissie stedelijke ontwikkeling. Op zaterdag 19 juni staan zij met drie kramen in de binnenstad om hand-

tekeningen te verzamelen. De laatste dag van juni overhandigen zij, verkleed als ridders en met een groot gevolg aan jonkers en jonkvrouwen, 3.000 handtekeningen tegen een autobrug (en drie voor) aan burgemeester Wim van Elk.

De voorzitter van de heemkundekring Helmond-Peelland, Hans Kuijpers, heeft voor de burgervader ook nog eens duizend handtekeningen, die door de leden van de heemkundekring zijn ingestuurd als antwoord op een oproep van de vereniging.

(Aanstaande) bewoners van Boscotondo die al eerder waren geconfronteerd met het kappen van een aantal oude eiken (zie kader) hebben zich ongeveer tegelijkertijd verenigd in een 'commissie' die ook tegen autoverkeer over de nieuwe brug is. Na hun uitzicht wordt nu ook hun rust bedorven, zo vrezen zij.

Brug verder

Zin of onzin van autoverkeer over de Kasteelbrug is slechts op de merites te beoordelen in een verkeerscirculatieplan voor de hele gemeente Helmond. Een circulatieplan dat nog altijd niet bestaat. Wel is op illustratie 48a te zien dat voor de binnenstad een

verkeerscirculatieplan is ontworpen.

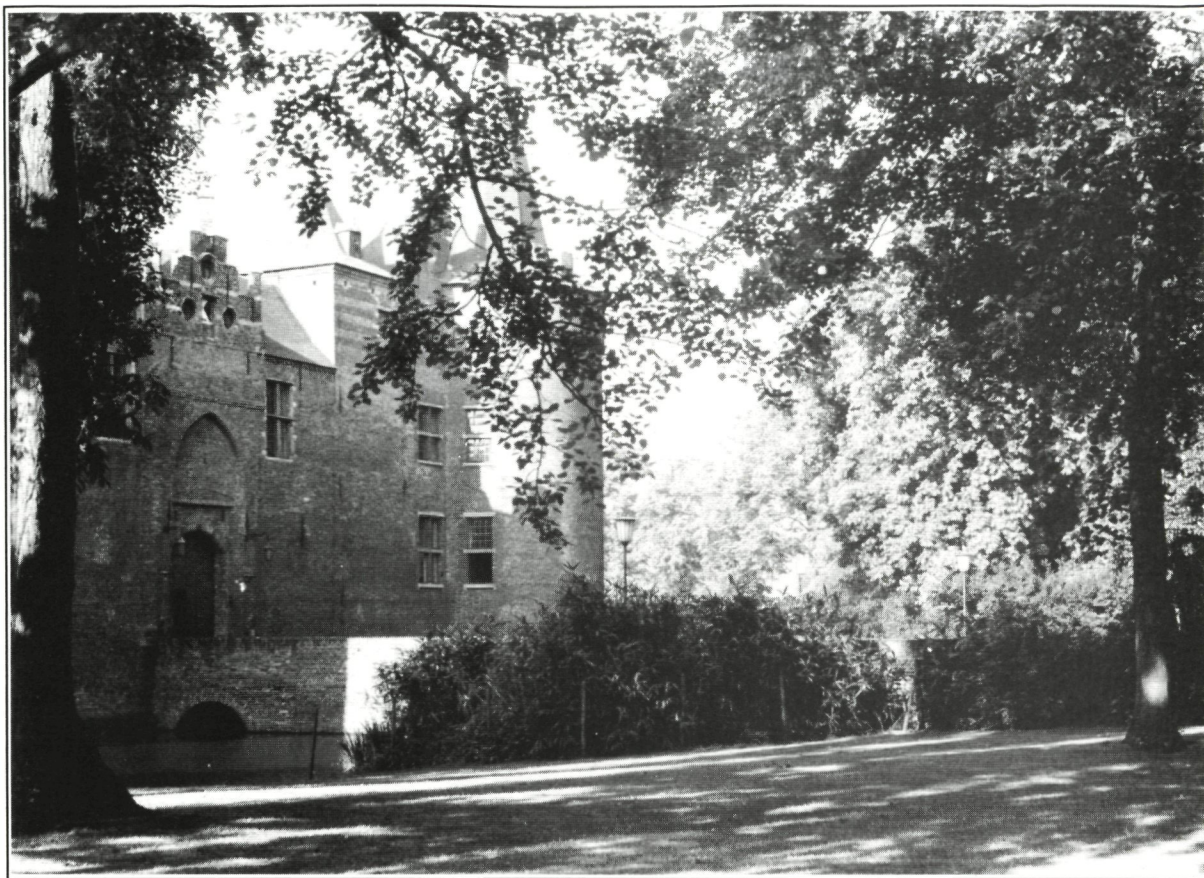
Centraal onderdeel daarin vormen twee bruggen waar nog (te) weinig om te doen geweest is: de Vliscobrug en de Westendebrug. De Vliscobrug ten noorden van de spoorlijn met aansluiting over het parkeerterrein van de gelijknamige fabriek, sluit de Kanaaldijk af voor doorgaand verkeer en neemt de spoorlijn als obstakel weg.

De Westendebrug met aansluitend het Westende staat net ten zuiden van Keyserinneweg gepland. Deze sluit oostelijk aan op het Speelhuisplein. Ten westen van het kanaal komt een nieuwe weg, tussen Raymakers en de villa van Carp en Kaulen met een boog naar de bocht waar de Prins Hendriklaan overgaat in de President Rooseveltlaan. Vlisco, Ned-schroef en Raymakers zullen voor deze nieuwe wegen gronden moeten verkopen. Hoe snel dat allemaal gaat, daarover laat het plan zich niet uit.

Villa Van Thiel

Voor het cultureel erfgoed van Helmond is hierbij zeker van belang dat het plan ervan uitgaat dat de Villa van Van Thiel op de hoek van de Rooseveltlaan voor

de aansluiting van het Westende moet wijken.

Twijfels

Intussen is de commotie zover opgelopen dat de stadsbestuurders het ook niet meer weten. Burgemeester, wethouders en raadsleden zijn aan het twijfelen gebracht. Deze maanden gebeurt meer 'onderzoek' naar de toekomstige verkeerstromen. Na een gecombineerde commissievergadering in september komt het plan dan opnieuw in de gemeenteraad.

In afwachting daarvan meldt de gemeentelijke informatiepagina in *Traverse* van 14 juli: (het is) "de bedoeling dat over een aantal jaren veel minder auto's over de Kanaaldijk zullen rijden dan nu het geval is. Hoe dat bereikt kan worden en welke extra maatregelen daar eventueel voor nodig zijn, (dat) wordt in de komende maanden dus nog eens heel goed uitgezocht."

De hele 'affaire', van slapende raadsleden, via een actieve ouderenpartij, een wakker geschud dagblad, een architect die van niets weet en opgewonden bur-

➤ *Afb. 51: Hier komen straks 1.300 tot 5.000 auto's per dag door de kasteeltuin. Een kernachtige stadsvisie. Fotograaf en datum opname onbekend.*

gers, lijkt nog het meest op een fraai voorbeeld van eerst doen, dan denken.

Hoe het staat met de 'mooie atmosfeer voor rust, verpozing en recreatie' in de kasteeltuin wanneer deze verwordt tot een bovenmaatse rotonde is maar de vraag. Willen de mooie voornemens en woorden uit de kernstad(s)visie over tien jaar werkelijkheid zijn, dan zal daar nu terdege re-

kening mee gehouden dienen te worden.

Veel meer aandacht voor het bestaande en wat in het

verleden tot stand gebracht is, is dringend nodig.

LITERATUUR EN NOTEN

Literatuur

- P. van Alphen: *Van plaggenhut tot paalwoning*. (Helmond 1978).
- *Bestemmingsplan Kanaalzone* (Helmond 1998).
- F. Boone en J. de Vries: *Kanaalzone Helmond - doctoraalscriptie Landbouw hogeschool Wageningen* 1979.
- *Een brug te veel; discussienota ontwikkelingsrichting kanaalzone* (Helmond, 1995)
- Buro voor Stadsontwerp ir. S.V. Khandekar: *Masterplan Kanaalzone*. (Helmond 1993).
- G.J. van Bussel: *De Helmonders en hun kasteel*; in: *Ach Lieve Tijd*, achthonderd jaar Helmond, deel 5. (Zwolle 1991).
- J. Craandijk: *Wandelingen door Nederland met pen en potlood*; vierde deel. (Haarlem 1879).
- M. Daru: *Een verdwijnend industrielandchap - inventarisatie van industrieel historische objecten te Helmond* (Helmond 1989).
- *Draaiboek ontwikkeling centrum* (Helmond zij (1989)).
- A.M. Frenken: *Helmond in het verleden*; deel I hoofdstuk 1 art. 2 en hoofdstuk 2 art. 4. (Helmond 1928).
- G. Guermonprez: *Het nieuwe raadhuis te Helmond*; Overdruk uit het Technisch gemeentebblad van juni 1923. (Amsterdam 1923).
- Heeling, Krop en Bekering: *Van Zuid Willemsvaart naar Grand Canal en Aa* (Groningen / Helmond, 1988).
- Van Heesewijk BV: *Helmond van sluis tot sluis - Motto Pendule* (Vught / Helmond 1988).
- J. Heeren: *Geschiedenis van het kasteel-raadhuis en de heren van Helmond*. (Helmond 1938).
- *Helmond, centrum in ontwikkeling* (Helmond 1996).
- Hurks Bouwbedrijf bv en Natalini architetti / Firenze: *Boscotondo; Begeermann terrein Helmond voorlopig ontwerp 18 dec. 1995* (Helmond, 1995)
- Hurks bouwbedrijf: *Boscotondo Helmond - Wonen met een vleugje Italiaanse charme* (Helmond zij (1996)).
- W. van der Linden: *Begeermann Helmond verlaat Helmond*; in: *Helmonds Heem* 1993-1, pag. 109-112.
- *Naar een dynamisch evenwicht; kernstadsvisie gemeente Helmond* (Helmond 1999).
- Anton van Oirschot: *Middeleeuwse kastelen in Noord-Brabant; hun bewoners en bewogen geschiedenis*; Helmond op pag. 137-148. (Rijswijk 1981).
- *Strukturvisie centrum Helmond* (Helmond 1993).
- J. Verschueren: *Kasteel raadhuis Helmond* (Helmond 1972).

Noten

¹ Informatie-pagina van de gemeente d.d. 16 juni.

² J. Verschueren, Kasteel raadhuis van Helmond, pag. 41. Verschueren geeft geen bron aan van de beschrijving van het poortgebouw. Waarschijnlijk baseert hij zich op de

diverse tekeningen van het kasteel.

³ A. van Oirschot, Middel-eeuwse kastelen van Noord-Brabant, pag. 142-143.

⁴ G.A. Helmond, archief Heerlijkheid Helmond, invnr. 259.

⁵ Op die plaats had Alexander van Cortenbach omstreeks 1622 ook al een poort laten bouwen. (A. Frenken, deel 1, pag. 32-33).

⁶ G.A. Helmond, archief Heerlijkheid Helmond, invnr. 243 (1726).

⁷ G.A. Helmond, archief Heerlijkheid Helmond, invnr. 240-248.

⁸ G.A. Helmond, archief Heerlijkheid Helmond, invnr. 20.

⁹ G.A. Helmond, archief familie Wesselman, invnr. 1112.

¹⁰ G.A. Helmond, archief familie Wesselman, invnr. 567.

¹¹ P. van Alphen, Van plaggenhut tot paalwoning pag. 61.

¹² G.A. Helmond, archief Heerlijkheid Helmond, invnr. 259 fol. 17v.

¹³ G.A. Helmond, administratief archief Helmond 1811-1912, invnr. 373.

¹⁴ M. Daru, Een verdwijnend industrielandchap, pag 64.

¹⁵ Dienstjaren zijn de jaren, waarin de wijziging in de kadasteradministratie is opgenomen. In werkelijkheid heeft een gemeld feit zich nogal eens een jaar of zelfs meer vóór het genoemde dienstjaar afgespeeld.

¹⁶ Nieuws van de Week 1-7-1893.

¹⁷ Als heer van Helmond bezit de familie Wesselman ook veel gronden bewesten de Aa (later Zuid-Willemsvaart). Vanaf circa 1865 treedt de familie op als 'projectontwikkelaar' en speelt een actieve rol in de opkomst van de industrie in Helmond. Zij bouwen het begin van de Oranjebuurt om kader woonruimte aan te bieden. Perceels-gewijs verkopen zij grond aan ondernemers om hun fabriek te bouwen.

¹⁸ G.A. Helmond, administratief archief Helmond 1913-1941, doos Aankoop kasteel (rubriek 111/u).

¹⁹ G.A. Helmond, archief 137, akte 180.

²⁰ Gemeenteraadsnotulen 11 september 1950, pag. 191.

²¹ Zuidwillemsvaart 11-1-1921.

²² Eindhovens Dagblad 7-6-1999 (ingezonden brief); 10-6-1999. (Artikelen betreffende de telefonische enquête over de aanleg van de Kasteelbrug over het kanaal).

²³ G.A. Helmond, administratief archief Helmond 1913-1941, invnr. 305.

²⁴ G.A. Helmond, archief 21, map kasteel/opening.

²⁵ G.A. Helmond, archief 21, map kasteel/opening; 7 sep. 1923.

²⁶ J. Verschuieren, Kasteel raadhuis van Helmond, pag. 41.

²⁷ In de collectie kaarten en prenten van het gemeentearchief zijn beide ontwerpen opgeborgen (LK II O-11 en 12).

²⁸ In de Helmondse Courant van 21 februari 1959 wordt het

plan van J. Overzier uit de doeken gedaan. Het werd 17 juni 1959 in de gemeenteraad behandeld.

²⁹ J.C. Overzier blijft tot 1968 in de gemeenteraad en maakt dus in 1966 de opening van de Luchtbrug in functie mee.

³⁰ Helmonds Dagblad 26-1-1973.

³¹ G.A. Helmond, collectie THA, Ontwerptekening 12 februari 1980, LK II-O-13.

³² Helmonds Dagblad 12-1-1984.

³³ Helmonds Dagblad 18-4-1985.

³⁴ W. van der Linden, Begeermann Helmond verlaat Helmond, pag. 109-111.

³⁵ Helmonds Dagblad en Helmonds Nieuws van 14 tot 28 januari 1993.

³⁶ Helmonds Dagblad, woensdag 6 januari 1988.

³⁷ Weekblad Traverse, 25 mei 1988.

³⁸ Structuurvisie Centrum Helmond, gemeente Helmond augustus 1993, pag. 40.

³⁹ Bestemmingsplan 'Kanaalzone', pag. 31 sq.

⁴⁰ Eindhovens Dagblad 4-6-1999.

⁴¹ Het bestemmingsplan is op 31 maart 1998 door de gemeenteraad vastgesteld en door GS goedgekeurd op 20 oktober 1998.

⁴² Informatie-pagina gemeente Helmond, in Traverse dd 16 juni 1999.

⁴³ Eindhovens Dagblad 8 juni 1999.

